

Ֆ. Ն. ՍԱՄՈՅԼՈՎ

ԻՆՉՊԵՍ ԵՆ ԿԱՏԱՐՎԵԼ
ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՑԱՐԻԶՄԻ
ԺԱՄԱՆԱԿ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ 1937

Փ. Ն. ՍԱՄՈՅԼՈՎ

9(47) 175

ՍՏՈՒԳՎԱԾ Է 1961 թ.

ԻՆԶՊԵՍ ԵՆ ԿԱՏԱՐՎԵԼ
ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՑԱՐԻԶՄԻ
ԺԱՄԱՆԱԿ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ 1937

Բրոշյուրում ցույց է տրվում ցարական Ռուսաստանի բան-
վորների ու աշխատավորների իրավագրկությունը: Բրոշյուրում
պատկերվում են Պետական Դումայի ընտրությունները, բացա-
հայտվում են ցարական կառավարության ու բուրժուազիայի
կեղծիքն ու ցինիզմը, այն կառավարության ու բուրժուազիայի,
վերոնք փորձում էին խառնածին «ազատություններով» հետ պա-
հել մասսաների՝ բոլշևիկյան կուսակցության ղեկավարությամբ
կատարվող հեղափոխական հարձակումը:

Բրոշյուրում բերված են հեղինակի՝ ընկեր Սամոյլովի անձ-
նական հուշերը Իվանով-Վոզնեսենկոյում և նախկին վլադիմիր-
բյան նահանգում բանվորների կողմից յերրորդ և չորրորդ Դու-
մայի պատգամավորներ ընտրելու մասին:

ՀԵՂԱՓՈՆՈՒԹՅԱՆ ՍԿԻԶԲԸ

1905 թ. հունվարի 9-ին Պետերբուրգի փողոցներում լավեյին կրակոցներ: Ռուսական ցարը գնդակահարում եր խաղաղ ու անդեն բանվորներին: Հունվարի 9-ի ուրը («Արյունոտ կերակի») միայն սպանվածները թիվը կազմում եր հազար մարդուց ալեի: Բանվորները յեկեկ եյին Դվորցովայա հրապարակը, վորպես-վի ցարին հանձնեն իրենց պետիցիան (խնդրադիրը): Նրանք գըրում եյին ցարին. «Մենք, Պետերբուրգի բնակիչ բանվորներս յեկեկ ենք Գեդ մոտ: Մենք զժրախոտ, անարգված ստրուկներ ենք, մենք տրորված ենք բռնակալությամբ ու կամայականությամբ: Յկըբ համբերության բաժակը լցվեց, մենք աչխատանքը զաղարկցիրնք և խնդրում եյինք մեր ձեռնարկատերերին տալ մեզ միայն այն, առանց վորի կյանքը հանդիսանում և տոնջանք: Բայց այս բոլորը մերժվեց, զործարանատերերին ամեն ինչ ապորինի թվաց: Մենք այստեղ, բաղմաթիվ հաղարներս, ինչպես և ամբողջ ուսս ժողովուրդը, մարդկային վոչ մի իրավունք չունենք: Դո չինովնիկները պատճառով մենք դարձեկ ենք ստրուկներ»: 1905 թ. հունվարի 9-ը հսկայական ժողովրդական մասսաներին արթնացրեց զիտակից քաղաքական կյանքի, հեղափոխական պայքարի: «Հարյուրավոր հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատներ «հանկարծ» աճելով դարձան հաղարներ, հաղարները դարձան յերկուսից մինչև յերեք միլիոն պրոլետարները առաջնորդներ: Պրոլետարական պայքարը մեծ խմբում առաջ բերեց, մասամբ նաև հեղափոխական շարժում, հիսուն-հարյուր միլիոն նահոց զյուզացիական մասսայի խորքերում, զյուզացիական

չարժուածն արձագանք դտալ բանակում և առաջ բերեց զինվոր-
ների ապստամբություններ...» (Լենին) :

Ռուսաստանն սկսեց այրվել հեղափոխության կրակով : Պրո-
լետարիատը դնում էր առջևից : Բաղմաթիւ տասնյակ հազար
բանվորներ փողոց ելին դուրս գալիս «կորչի՛ ինքնակալու-
թյունը» լողունով : Սկսվեց մասսայական, Ռուսաստանում չը-
տեսնված գործադուլային շրջանը : «Գործադուլավոր» բառն էլ
ալիքի մոտիկ բառ դարձավ բաղմաթիւի ժողովրդական մասսա-
ների համար : Սա իրենց, հարազատ բանվոր մարդն էր : Գլխով
ուղարկված «գործադուլավորը» հաճախ դյուղացիական մասսա-
ների առաջնորդն էր դառնում, փորովհետեւ անցնելով դասակար-
գային դաժան սպաքարի գլորոցը, նա հասել էր ցարիզմի, կալ-
ձաժատիների, բուրժուազիայի դեմ անխնա սպաքար մղելու
անհրաժեշտության ըմբռնմանը :

Քաղաքի սրբախառնական մասսայական գործադուլի միացու-
մը դյուղացիական շարժման հետ դյուղում՝ տատանեց ցարիզմի
հավատարիմ հենարանը — բանակը : Սկսվեց նավատորմի և բա-
նակի ռազմական ապստամբությունների շրջանը : Նոռվարս
«Պոտյոմկին» զրահանավթ բարձրացրեց հեղափոխության դրոշմ :
Զորամասերում տեղի ելին ունենում խմորումներ, անհնազան-
դության բռնկումներ և հրամանատարական կազմին յենթարկել-
լուց հրաժարվելու դեպքեր : Վրա յեր հատնում հեղափոխական
փոթորիկը :

Այս պարադաններում ցարական կառավարությունն առաջին
փորձն է անում փորոշ զինվածների միջոցով կասեցնել հեղափո-
խական շարժումը : Շուտով «Արյունոտ կիրակիից» հետո, 1905
թվի փետրվարի 18-ին ներքին գործերի մինիստր Բուլիդինի
անունով «բարձրադույն հրովարտակ» է տրվում, առաջարկելով
ներդրավել «բնակչությունից ընտրված մարդկանց որենսդրական
առաջարկությունների նախնական մշակմանն ու քննությանը
մասնակցելու համար» :

Այսպես կոչված բուլիդինյան Դումայի միջոցով ինքնակա-
լությունը փորձում էր փակել բարձրացող հեղափոխական ալի-
քի ճանապարհը :

ՅԱՐԻ ՎՈՂՈՐՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

1905 թ. ոգոստոսի 6-ին հրապարակվեց ցարի մանիֆեստը «որինախորհրդակցական» դուժա հիմնելու մասին: Բուլիդինյան Դումայի պատգամավորների ընտրությունը պետք է կատարելին ընտրողների նահանգական ընտրական ժողովները: Պատգամավորներին ընտրում էյին հետևյալ չորս կուրիաները (ընտրախումբները): առնվազն 100 գետյառին հող ունեցող հողատերերը, վոչ պակաս, քան 1.500 ու. դուլբի տեր քաղաքացիները, վոլոստների և ստանիցաների լիպուրները: Այսպիսով բուլիդինյան Դուման պետք է բաղկացած լիներ կալվածատերերից, բուրժուազիայից և ունեվոր դյուզադիների մի վոքր մասից: Բանվորներն ու դյուզադիները (քացառությամբ կուլյակները) բոլորովին զրկված էյին ընտրական իրավունքից: Նրանք մնում էյին ցարի լիակատար իրավադուրկ «հպատակներ», նրանք լիովին մնում էյին ցարական չինովնիկների, վոստրիկանների ու ժանդարմների իշխանության տակ:

Կառավարությունն ունեվոր դասակարգերին վոլորմություն նետեց՝ փորձելով դրանով միացնել բոլոր հակահեղափոխական ուժերը հեղափոխությունը ճնշելու համար: Բուրժուազիան ի դեմս ապաղա կադետական կուսակցության («Ազատագրման միության») ընդառաջ դնաց ցարիզմին, վոլորվհետե նա առում էր և վախենում ժողովրդական հեղափոխությունից: Ի՞նչ արած, վոր այդ Դուման «որինախորհրդակցական» եր և վոչ մի որենք հրատարակել չեր կարող: Բուրժուազիան բավարարված այդ վոլորմությամբ՝ ձգտում էր ցարիզմի հետ միասին կանգնեցնել և ճղմել բանվորական ու դյուզադիական շարժման հզոր վերելքը:

Բուլիդինյան Դումայի կանոնադրությունը մի ստոր խարեյություն եր: Մինչդեռ մենչեիկները, բանվոր դասակարգի այդ վաղուցվա դավաճանները, վճռականորեն հանդես յեկան Դումայի ընտրություններին մասնակցելու ոգտին. նրանք ուզում էյին ողնել բուրժուազիային իշխանության հասնելու: Իսկ բոլ-

շեխիները վճռապես մերժում եյին բուլիղինյան Դումային վորեյե մասնակցութիւն ցույց տալը:

Հեղափոխութիւնը վեր եր բարձրանում: Հին իշխանութիւնը կենդանի յեր և բուլիղինյան վողորմությամբ ուղղում եր վրկվել անխուսափելի կործանումից: Հեղափոխության շահերը պահանջում եյին վիժեցնել բուլիղինյան Դուման և դա վիժեցվեց 1905 թ. ընդհանուր դործադուլի և Դումայի ակտիվ բոյկոտի միջոցով, վոր անց կացվեց բուլշեխիների ղեկավարությամբ:

Բուլիղինյան Դումայի բոյկոտի լողունդն այն ժամանակվա համար բուլշեխիյան կուսակցության ճիշտ հեղափոխական լողունդն եր: Հարկավոր եր նախ տապալել միապետութիւնը և ապա հեղափոխականորեն լուծել պարլամենտի ընտրության հարցը:

ՅԱՐԱԿԱՆ ՊՈԶԱՏ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

1905 թ. հոկտեմբերի 17-ին ցարը՝ վախեցած բանվորների հեղափոխական յեղույթներից՝ մի մանիֆեստ հրատարակեց, վորը հետևյալ գրույթներն եր պարունակում. «1. Աղգարնակությանը չնորհել քաղաքացիական աղատութիւնների անստան հիմունքներն անձի իսկական անձեռնմխելիության, խղճի, խոսքի, ժողովների ու միութիւնների աղատության հիմունքներով: 2. Չդադարեցնելով Պետական Դումայի նախասահմանված ընտրութիւնները՝ հենց այժմ Դումային մասնակից դարձնել, վորչափ այդ հնարավոր ե, նկատի առնելով մինչև Դումայի դումարումը մնացած կարճ ժամանակամիջոցը, աղգարնակության այն դասակարգերին, վորոնք այժմ բոլորովին զրկված են ընտրական իրաւունքներից, ընդ միին ընդհանուր ընտրական իրաւունքի ըսկըրունքների հետագա զարգացումը թողնելով նոր սահմանված որենսդրական կարգին» և 3. սահմանել, «վորպես անստան կանոն, վորպեսզի վոչ մի որեւի չկարողանա ուժ ստանալ, առանց Պետական Դումայի հաւանության, և վորպեսզի ժողովրդի ընտրյալներին հնարաւորութիւն ապահովված լինի իրոք վերա-

հւսկեւելու ցարի գլխի իշխանութիւններէ գործողութիւններէ ուրինաչափութեանը»։ Մանիֆեստը ցարին ստորագրելու յեր տվել ինքնակալութիւնը հեղափոխութիւնից խակապես պաշտպանող կոմս Վլատեն։ Այդ միապետութեան մի նոր տրոյուն եր, ժողովրդին խարելու մի նոր ձեւը։

Արդեն յերկու որ հետո ամբողջ Ռուսաստանում սկսվեցին հրեական ջարդերը։ Յարական կառավարութիւնն ատելութիւն հրահրելով ընդդէմ հրեա-աշխատաւորներէ, դրանով իսկ վտրձում եր ժողովրդական մասսաների ուղադրութիւնը չեղել հեղափոխութիւնից։ Ջարդերը կազմակերպում եյին պահնորդարանը, վոստրկանութիւնը — «որինական» իշխանութիւնը։ Բայց ջարդերը չեյին կարող կանգնեցնել և չկանգնեցրին հեղափոխական շարժման վերելքը։

Պայքարը ծավալվում եր ամբողջ Ռուսաստանում, բայց հեղափոխական շարժման հիմնական կենտրոններն եյին Պետերբուրգը և Մոսկվան։

1905 թ. հոկտեմբերի 17-ին հեղափոխութիւնը հաղթանակ ձեռք բերեց, բայց այդ լիակատար հաղթանակ չեր։ Լենինը գրում եր. «Մենք լիակատար իրավունք ունենք հաղթանակ տանելու։ Յարի վիճումն իրոք վոր հեղափոխութեան մեծագույն հաղթանակն ե, բայց այդ հաղթանակը դեռ ամենեւին չի լուծում ամբողջ աղատութեան դործի բախտը։ Յարը դեռ ամենեւին ել անձնատուր չի յեղել։ Ինքնակալութիւնը դեռ բնավ չի դադարել դոյութիւն ունենալուց»։ Ինքնակալութիւնը ջախջախված չեր։ Նա իր ուժերն եր համարում նորից ժողովրդի վրա գրոհելու, նորից նրան խարելու համար։ Պետք եր հեղափոխութիւնը հասցնել իսկական և լիակատար հաղթանակի։ Այս եր հեղափոխութեան լողունդը։

Ստեղծվում են բանվորական պատգամաւորներէ խորհուրդները — մասսաների հեղափոխական ապստամբութեան որդանները։ Լենինը գինված ապստամբութեան կոչ ե անում։ «Ջոկատները պետք ե իրենք գինվեն, ով ինչով կարող ե (հրացան, ատրըմանակ, դուր, դանակ, կաստետ, փայտ, նավթոտ լաթի

կտոր կրակ տալու համար, պարան կամ պարանե սանդուխք, բարրիկադներ շինելու համար բահ, պիրոքսիլինի (հրաբամբակ) դրան, փշալար, մեխեր...): Յերբեք չպետք է սպասենք կողմնակի, վերելից, դրսից յեկող ուղեւթյան, այլ ամեն բան պետք է ինքներս ձեռք բերենք»: Իսկ մենչեիկներն ուրախութեամբ դիմաւորեցին ցարական մանիֆեստը, վորը, նրանց կարծիքով, բաց արեց Ռուսաստանի բուրժուական-սահմանադրական իրակարգի ժամանակաշրջանը:

ԿԱԼՎԱԾԱՏԵՐԵՐԻ ՈՒ ԲՈՒՐԺՈՒԱՆԵՐԻ ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՆՈՐ ՈՐԵՆՔԸ

1905 թ. հոկտեմբերի 17-ի մանիֆեստից հետո լիբերալ բուրժուազիան բացահայտորեն դաւաճանեց հեղափոխական շարժմանը, դործարք կնքեց ինքնակալութեան հետ: Բանդորներն ու գյուղացիները շարունակեցին բուլչեիկյան կուսակցութեան դեմ կաւարութեամբ պայքար մղել վոչ միայն ցարական կառավարութեան դեմ, այլև լիբերալ բուրժուազիայի դեմ:

Յերբ 1905 թ. դեկտեմբերին հեղափոխական շարժումը հասավ իր գագաթնակետին և վերածվեց Մոսկվայի բանդորների զինված ապստամբութեան, ցարական կառավարութեանը հեղափոխական շարժման սպառնալից աճումից ազդված՝ հրապարակեց Պետական Դումայի ընտրութեանների նոր կանոնադրութեան (1905 թ. դեկտեմբերի 11-ին):

Ըստ այս ընտրական որենքի բուլիդինյան Դումայի առաջները սահմանված կուրիաներին՝ հողատիրական, յերկու քաղաքային (առաջինը քաղաքային խոշոր բուրժուազիայի և յերկրորդը միջին և մանր բուրժուազիայի համար) և գյուղացիական էութիաներին ավելացրին բանդորական կուրիան, ինչպես նաև լայնացրին հողատիրական կուրիայի շրջանակը և մեծացրին քաղաքային յերկրորդ կուրիայի ընտրողների կազմը:

Ընտրութեաններին թույլատրվեց մասնակցել բնակչութեան մի քանի նոր խմբերի (մանր բուրժուազիան, անչարժ դուլքի

տերերը, առանձին բնակարան ունեցող և բնակարանային տուրք վճարող անձինք, պետական թոշակառուները, պետական ծառայության մեջ գտնվող ծառայողները) :

Յարական կառավարութիւնն ամեն ինչ արավ բանւորական ներկայացուցչութիւնը կրճատելու համար :

Բանւորական կուրիայի դժով ձայնի իրավունք ունեյին միայն այն ձեռնարկութիւնների բանւորները, վորոնք ունեյին 50-ից մինչև 1000 տղամարդ բանւորներ (կանայք հաշվի չեյին առնվում) : Սրանք ընտրում էյին մեկ լիազոր : Ավելի խոշոր ֆաբրիկաներն ու գործարաններն ընտրում էյին մեկ լիազոր ամեն մի հազար մարդուց : Մնացած բոլոր բանւորները ձայնի իրավունքից զրկված էյին :

Բանւորներից կատարվող ընտրութիւնները յեռաստիճան էյին : Բանւորներն ընտրում էյին լիազորներ, լիազորները՝ ընտրողներ, իսկ ընտրողները հողատերերի և խոշոր սեփականատերերի հետ միասին ունեցած ընդհանուր համագումարներում՝ պատգամավորներ : Յարական կառավարութիւնն ամեն ինչ անում եր, վորպեսդի թույլ չտա, վոր Դումա անցնեն «կրամուշնիկները» և խռովարարները, վորպիսին նա հաշվում եր բանւորներին : Բանւոր դասակարգը 1905 թ. ցույց տվեց, վոր նա խորը կերպով ասում ե ցարական կարգերը և հաջողությամբ պայքարում ե այդ կարգերի դեմ :

Գյուղացիներն ընտրում էյին 10 տնից մեկին վոլոստային ժողովին մասնակցելու : Վոլոստային ժողովներն ընտրում էյին լիազորներ դավառային համագումարին մասնակցելու : Լիազորների դավառային համագումարն արդեն ընտրում եր ընտրողներ, իսկ այս վերջիններն ել նահանգական ընտրողների ընդհանուր համագումարներում մասնակցում էյին Պետական Դումայի անդամներ ընտրելուն : Այսպիսով գյուղացիներից կատարվող ընտրութիւնները քառաստիճան էյին :

Սիրիւում և Լեհաստանում (վորն այն ժամանակ մտնում եր ցարական կայսրութիւն կազմի մեջ) թուլյատրվում եր մասնակցել ընտրութիւններին միայն ունեւոր գյուղացիներին : Լեհաս-

տանում ընտրություններին մասնակցել թույլատրվում էր տանը-
վազն 100 ղեկատիրն հող ունեցողներին, իսկ Սիրիբում՝ 300
ղեկատիրն ունեցողներին: 5 տարով ընտրվող այս Պետական
Դումայի անդամների թիվը 622 մարդուց ավելի չպետք է լի-
ներ:

Ըստ այս որենքի կալվածատերերն ունեյին 4.249 ընտրող,
Ռուսաստանի ամբողջ մնացած բնակչությունը՝ 2,962 ընտրող,
այսինքն համարյա մեկ ու կես անգամ պակաս: Կալվածատիրոջ
մեկ ձայնն այդ որենքով հավասար էր բուրժուազիայի 3 ձայնի,
դյուղացիների 15 ձայնի և բանվորների 45 ձայնի: Ահա այս էր
«Հավատարիմ հպատակների իրավահավասարությունը», այս էր
ցարական սահմանադրությունը, այս էր դասակարգային «արդա-
բությունը»:

Յարական Ռուսաստանը ժողովուրդների բանտ էր: Յարիզմը
կիրառում էր ազգային ճնշման դադանային անպատկառ քաղա-
քականություն: Որինակ՝ բոլոր «Թափառական այլազգիները»,
ինչպես ասված էր որենքում, այսինքն այլ ազգություններին
պատկանող աշխատավորները, վորոնք նստակյաց կյանք չեյին
վարում, ընտրական իրավունքից զրկվում էյին: Պետական Դու-
մա կարող էյին ընտրվել միայն այն մարդիկ, վորոնք տիրապե-
տում էյին ուսման լեզվին, իսկ այդ բոլոր ճնշված ազգու-
թյուններին պատկանող աշխատավորներին փաստորեն զրկում
էր Պետական Դումայում իրենց ներկայացուցիչներն ունենալու
հնարավորությունից:

ՅԱՐԻԶՄԸ ՃՆՇՈՒՄ Ե ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ

Առաջին Պետական Դումայի ընտրական կամպանիան տեղի
յեր ունենում այն մոմենտին, յերբ ցարական կառավարությունը
հրով ու արյունով էր ճնշում հեղափոխությունը: Յարական գե-
ներալների, այդ կախաղան հանողների պատժիչ արչավախմբերը
չրջում էյին յերկրում: Հազարավոր բանվորներ կախաղան հան-
վեցին, տասնյակ հազարներ տանջվում էյին ցարական բանտե-

րում: Ֆարական կառավարութիւնը դաժան կերպով հայածում էր բանխորհական մամուլը, հեղափոխական կուսակցութիւնները քչում եր խորը ընդհատակ, կատաղաբար ճնշում եր գլուղացի- ների ապստամբութիւններն ընդդէմ կալվածատերերի: Բայց հե- ղափոխութիւնն ապրում եր, նա տանում եր ինքնակալության դաժան հարվածները և բոլշևիկների ղեկավարութեամբ ուժեր եր հաւաքում նոր գրոհի համար: Բոլշևիկյան կուսակցութիւնը չարժման անկումը համարելով կարճատե յերեույթ, այն կար- ծիքին եր, թե շուտով պետք և հետեի հեղափոխական ալիքի նոր վերելք, վորը կարրի, կտանի ցարիզմը և Դուման:

1905 թ. դեկտեմբերին Տամերֆուրսի (Ֆինլանդիա) բոլշե- վիկյան կոնֆերենցիայում, վորը ղեկավարում էին Լենինը և Ստալինը վորոշում ընդունվեց բոյկոտի յենթարկել Պետական Դուման: Բոլշևիկները ժողովրդական մասսաներին կոչ արին հրաժարվել Պետական Դումայի՝ ընտրութիւններից: Ընտրական կամպանիայի ժամանակ նրանք պարզաբանում էին բոյկոտի պատճառները և ուժեղ ազիտացիա էին մղում զինված ապստամ- բության համար, ընդհանուր, ուղղակի, համասար և զաղտնի քվեարկության հիման վրա Սահմանադիր ժողով հրավիրելու համար:

Մենշևիկներն ազիտացիա էին մղում ընտրութիւններին մասնակցելու ոգտին. նրանք բուրժուազիայի համար իշխանու- թյան մեջ տեղ էին պատրաստում:

Առաջին Դուման հաղթանակ չնորհեց լիբերալ բուրժուազիա- յին ի դեմս, այսպես կոչված, կոնստիտուցիոն-դեմոկրատական կուսակցության «կադետների»: Կադետները թիվը առաջին Դու- մայում կազմում եր 197 մարդ: Կադետներն ամբիոնից մեծազը- ղորդ «ազատասեր» ճառեր ասելով՝ կուլիսները հետեւը դործարք էին կնքում ցարիզմի հետ և աշխատում էին Նիկոլայ II-ի կա- ռավարութիւնից սակարկության միջոցով մինխտրական պորտ- ֆեկներ կորզել: Կադետները ժողովրդին խաբում էին ամեն տե- ւակ խոստումներով, իսկ ըստ ելության ամեն ինչ անում էին, վորպեսզի հեղափոխական հրդեհը հանդցնեն և ինքնակալության

հետ վորոշ համաձայնութեան դան: Յեւ Նույնիսկ այս «կաղե-տական Դուման» ցարական կառավարութեան սրտովը չեր:

Առաջին Պետական Դուման դոյութեան ունեցալ 72 որ (1906 թվի ապրիլի 27-ից մինչև հուլիսի 8-ը): Կառավարութեանն ա-մեն ինչ անում եր, վորպեսզի ցույց տա, վոր ինքը բանի տեղ չի դնում «Ժողովրդի ընտրալներին»: Դուման ներումն եր պահանջում, իսկ Նիկոլայ II-ի կառավարութեանը բանտերը ծայրահեղ աստիճանի լցնում եր՝ ուժեղացնելով բանլորների ու դուղացի-ների դեմ ուղղված տերորը:

Յերկու ամիս ու կես հետո Դումայում յերկչոտ կերպով րարձրացիւց հողային հարցը. կաղետներն առաջարկում էին դուղացիներին հող հատկացնել «արդարացի դնահատութեամբ», այսինքն կաղետներն ուղում էին փրկագնովել հեղափոխութեանից և դուղացիներին խարելով՝ ցարիզմը փրկել: Յարական կառավարութեանն այդ որինալիժը ևս «դավադրութեան» հա-մարեց և առաջին Դուման ցրեց: Դա մի «խղճուկ Դումա յեր իր խղճուկ կաղետներով...» ինչպես այդ Դուման շեշտալի կերպով բնութագրել և ընկեր Ստալինը գեռ 1906 թվին:

ԻՆՉՊԵՍ ՅԵՎ ՈՒՄՆ ԵՅԻՆ ԸՆՏՐՈՒՄ ՅԵՐԿՐՈՐԴ ԴՈՒՄԱՅԻ ԱՆԴԱՄ

Առաջին Դուման ցրելով՝ ցարական կառավարութեանը նշա-նակեց նոր ընտրութեաններ:

Յերկրորդ Պետական Դումայի ընտրութեաններին բուշեիկ-ների կուսակցութեանն ախտիվ մասնակցութեան եր ցույց տա-լիս: Տվյալ մոմենտում իրադրութեանն այլ եր, քան առաջին Դու-մայի ընտրութեանների ժամանակ: Հեղափոխութեանը նվաղում եր, անմիջական ղինված ապստամբութեան քիչ հույս կար: Պետք եր ողտադործել մասսաները Դումայի միջոցով և Դումայից դուրս կաղմակերպելու հնարավորութեանը: Բուշեիկ-ների կուսակցութեանը միշտ ել սովորեցրել և պրոլետարիատին ու դուղացիութեանը, վոր նրանց չահերը կարող են լուծվել

միայն հեղափոխական պայքարի միջոցով, այսինքն Դոմայի պատերից դուրս մղվող պայքարի միջոցով: Այդ առավելագույն պարզությամբ արտահայտել է ընկեր Ստալինը, յերբ ի պատասխան առաջին Պետական Դոմայի ցրմանը, նա գրում էր. «Յրված Դոմայի հետևից պետք է դա կազմակերպված փողոցը, Դոմայի ավերակները վրա պետք է կառուցվի փողոցի հըրությունը»:

Ֆերկորդ Պետական Դոման զգալի չափով ալելի ձախ էր, քան առաջինը:

Առաջին և յերկրորդ Պետական դոմաների կուսակցական կազմը¹

	1-ին	2-րդ
Տրուգովիկներ	94	104
Ժողովրդական սոցիալիստներ . .	—	16
Եսերներ (սոցիալիստ-հեղափոխականներ)	—	37
Ս.-դ. (սոցիալ դեմոկրատներ) .	17	65
Ազգային բուրժուական կուսակցություններ	—	76
Կ.-դ. (կոնստիտուցիոնալիստ-դեմոկրատներ) և սրանց հարողներ . .	197	90
Անկուսակցականներ (կազմակերպված ու անկազմակերպ)	100	50
Աջեր (միապետականներ, ոկոյաբ-րիստներ)	26	54

Ֆերկորդ Դոմայի ընտրության արդյունքները ցույց տըվին, վոր ընտրողները վերնախավը (կալվածատերերն ու խոշոր բուրժուազիան) աջացել են, իսկ ստորին խավերը՝ խիստ ձախացել են: Մանր բուրժուազիան (մանավանդ գյուղացի ընտրողները) հաղթահարում էր սահմանադրական պատրանքները (պայքարի խաղաղ յեղի հույսերը): Ժողովուրդը տեսնում է հաս-

¹ Դոմաների կազմը տրված է ըստ Վ. Ի. Լենինի Ֆերկերի Ժողովածույի 4. XI, հրատ. 3-րդի ծանոթագրությունների:

ձանում եր, վոր կադետներէ «սարլամենտարիզմ» խաղալը մի-
այն ուշացնում ե հեղափոխութեան ամենակենսական ե արմա-
տական հարցերի լուծումը:

Յերկրորդ Դումայում ուսակցիոներները ակտիվացել էին ե
ի դեմս «Հոկտեմբերի 17-ի միութեան» կառավարութիւնից պա-
հանջում էին ամենախճուական միջոցներ հեղափոխական շար-
ժումը ճնշելու համար:

Կադետները՝ լիբերալ բուրժուազիայի կուսակցութիւնը, —
աւելի ու աւելի էին զոգւում ցարիզմի հետ ե հանդէս դալով
«Դուման պահպանելու» լոզունգով՝ աշխատում էին «չլրգուել
կառավարութեան»․ նրանք համարում էին ցարական մինիս-
տըր Ստոլիպինի կախաղանների ռեժիմին: Լենինը բնութագրելով
ստոլիպինյան ռեժիմը վորպէս ցարիզմի բլուր բուրժուազիայի
հետ՝ դրում եր. «Կարլաժատիրական հողատիրութիւնը պահ-
պանելու նպատակով բուրժուական հեղաշրջում են կատարում
թէ՛ Ստոլիպինը ե թէ՛ լիբերալները (կ.—դ.— կուսակցութիւնը):
Ստոլիպինը՝ ամենակոպիտ ու ասիական ձեւերով, վորոնք ընդու-
նակ են հրահրել պայքարը դյուղում ե ուժեղացնել հեղափո-
խութիւնը: Լիբերալները գրանից վախնում են, չկամենալով
ամեն ինչ վտանգի յենթարկել, կողմնակից են զինումների, բայց
այնպիսի զինումների, վորոնք այնուամենայնիւ կպահպանեն
կարլաժատիրական հողատիրութիւնը. բաւական ե հիշել վրկա-
նավճարը ե, վոր ամենապիտաւորն ե, տեղական հողային կոմի-
տեները կարլաժատերերի ու դյուղացիների ներկայացուցիչներէ
հալլաաւր կերպով կազմելը կառավարութեան գործակալների նա-
խադահութեամբ: Տեղական հողային կոմիտեների այդպիսի կազ-
մը կարլաժատերերի գերախշոութեան պահպանումն ե նշանակում:
Փրկանավճարը դյուղացիական բուրժուազիայի ամրապնդումը ե
դյուղացիական պրոլետարիատի ստրկացումն ե»:

Յարակոն կառավարութիւնը չեր ուղում նույնիսկ այն խղ-
ճուկ զինումներն անել, վոր աղերսում էին կադետները:

1907 թ. հունիսի 3-ին յերկրորդ Դուման ցրվեց, իսկ նրա
սոցիալ-դեմոկրատական ֆրակցիան՝ ձերբակալվեց:

Պրովոկատորներին ջանքերով ցարի դեմ ուղղված մի անշնորհ «դավադրութիւն» թխվեց, վորն իրր թե կազմակերպել էյին սոցիալ-դեմոկրատները: Բայց իսկական պատճառն այլ էր: Յարկովը ձգտում էր վռնէնացնել նաև այս խառնածին ուսական պարլամենտը:

Այսպես ցարական կառավարութիւնը մաքրեց այն առաջին և յերկրորդ Դումայի հաշիւները, վորոնք դումարվել էյին 1905 թվի դեկտեմբերի 11-ի որենքի համաձայն, մի որենք, վորը կորզել էյին Մոսկվայի և Ռուսաստանի այլ քաղաքների բանվորները բացահայտ զինված պայքարի միջոցով:

Յերկրորդ Դուման դուռթիւն ունեցավ 1907 թ. փետրվարի 20-ից մինչև 1907 թ. հունիսի 2-ը, այսինքն 102 որ:

Իսկ այն վոստիկանական տերորի մասին, վոր տեղի ուներ թե առաջին և թե՛ յերկրորդ Պետական Դումայի ընտրութիւնների ժամանակ, խոսելն անգամ ավելորդ է: Զուր չէ, վոր Լենինը մատնանշում էր, թե Դումաներն ընտրվում էյին «ընտրութիւնների նկատմամբ կիրաււող այնպիսի զգվելի ու ստոր ճընշման» պայմաններում, վոր դրա հետ համեմատած ընտրութիւնների ժամանակ յեւրոպական յերկրներում կիրաււող հալածանքներն ու տեռորը «դատարկ բան» էյին: Որինակ առ 1 մարտի 1906 թ. բացառիկ դրութիւնն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն մոցվել էր նահանգների 70 տոկոսում, յերկրում մոլեգնում էյին պատժիչ արշալախամբը և առանց դատ ու դատարանի մահապատիժները սովորական յերեւոյթ էյին դառնում:

ՅԱՐԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԺՈՂՈՎՐԴԻՅ ԶԵՐ ՔԱՇՎՈՒՄ

Յերկրորդ Պետական Դուման ցրելու հետ միասին հրապարակվեց ընտրական մի նոր որենք, վորը աշխատավորների ընտրական իրավունքները հասցնում էր մինիմումի:

Դիմաւորները դեն նետվեցին: Բուրժուազիան դուռի թեքեց

Ստույիպինի առաջ: Յարիզմը նախորոք բաշխել եր տեղերը Դու-
մայում, տեղերի ճնշող մեծամասնութիւնն ամբաստանելով կալվա-
ծատէրերին ու խոշոր բուրժուազիային: «Կառավարութիւնը պարզ
փորձի միջոցով հունիսի 3-ի ընտրական որենքն այնպես եր ձեւել,
վոր Դումայում յերկու հնարաւոր մեծամասնութիւն ստացվեց-
ոկտյաբրիստական-սեհարյուրակային և ոկտյաբրիստական-կա-
դետական: Թե՛ մեկը և թե՛ մյուսը անպայման հակահեղափոխա-
կան են» (Լենին):

Յարական կառավարութեան ընտրական նոր որենքը հան-
դում եր նրան, վորպեսդի Դումայում առաջին տեղն առաջ քաշ-
վեյին խոշոր կալվածատերերը: Բաւական ե մատնանշել, վոր
Յեւրոպական Ռուսաստանի 29 նահանգներում ընտրողների միջև
բացարձակ մեծամասնութիւն եյին կազմում հողատերերի կող-
մից ուղարկված ընտրողները: Քաղաքներում մեծամասնութիւն
ապահովում եյին կապիտալիստների համար: Ամբողջ Ռու-
սաստանում առանձնացվել եր 6 նահանգ, վորտեղ բանվորական
կուբիաներից ապահովվում եր միայն մեկական պատգամավորի
ընտրութիւն: Այսպիսով յերկրորդ Դումայում ապահովվում եր
մեծամասնութիւն կալվածատերերի ու կապիտալիստների հա-
մար:

Միբերը, Լեհաստանը, Կովկասը և Միջին Ասիան նոր ընտ-
րական որենքով ճանաչվում եյին վորպես «քաղաքականապես չը-
հասունացած»: Կովկասն առաջին և յերկրորդ Դումա ուղարկված
25 պատգամավորի փոխարեն ըստ նոր որենքի իրավունք ունեք
ուղարկել միայն 10 պատգամավոր, իսկ Միջին Ասիան (9 մարդ),
վորը ունեցել ե 21 պատգամավոր, ըստ նոր որենքի բոլորովին
զրկված եր ընտրելու իրավունքից: Յարական կառավարութիւնը
կամենում եր ստեղծել «լոգով ոռոս» Դումա, այսինքն բացա-
հայտորեն սեհարյուրակային Դումա, վորովհետեւ ցարիզմը «խ-
կական ոռոս» եր հաշվում միայն այն մարդուն, վորն անչափ
նվիրված եր ցարիզմին:

Ռուսաստանը մնում եր ժողովուրդների բանտ: Լեհերի,

Կովկասի, Միջին Ասիայի և մյուս աղղությունների հետապնդումներին միանում եր միջնադարյան ճնշումը հրեաների նկատմամբ: Նոր որենքով հրեաների միայն 5 տոկոսը ձայնի իրավունք ուներ:

Յարական որենքն ամեն ինչ անում եր, վորպեսզի սահմանափակի բանվորները ու քաղաքային մանր բուրժուազիայի իրավունքները զանազան ցենզեր (սահմանափակումներ) սահմանելով: Դուժայի ընտրություններին մասնակցելու իրավունք ունենալու համար բանվորները պետք ե միևնույն ձեռնարկության մեջ աշխատելին առնվազն վեց ամիս: Առաջավոր բանվորներին այդ միշտ չեւ հաջողվում, վորովհետեւ նրանք միշտ վոստրիկա-նության հսկողության տակ եյին և Ֆարբիկա-գործարանային աղմինխտրացիայի աչքում ել վատ համարում ունեյին: Նրանց հաճախ եյին աշխատանքից հեռացնում և նրանք ձեռնարկություն-ից ձեռնարկություն, մի գործարանից մյուսն եյին թափառում և, հետեւաբար, միշտ ընտրական իրավունքներից զրկվելու ըսպառնալիքի տակ եյին գտնվում:

Մանր բուրժուազիայի համար սահմանվել եր դաժան բնակարանային ցենզ, ըստ վորի, ձայնի իրավունք վայելելու համար պետք եր ունենալ բնակարան և վճարել բավական մեծ դումար կազմող բնակարանային տուրք:

Յարական կառավարությունն ատում եր յերիտասարդությանը և վախենում եր նրանից: Ընտրություններին մասնակցել կարող եյին 25 տարեկանից բարձր տղամարդիկ: Կանայք բոլորովին զրկված եյին ընտրական իրավունքներից: Ըստ այս որենքի դյուղացիները զրկված եյին տասը տնից արդեն մի անգամ ընտրված լիազորներին վերընտրելու իրավունքից: Այսպիսով յերրորդ Դուժայի ընտրության համար դումարված վոլոստային ժողովները բաղկացած եյին ղեռ յերկրորդ և նույնիսկ առաջին Դուժայի համար ընտրված լիազորներից:

Ամիջապես Դուժայի պատգամավորներ ընտրող քաղաքների թիվը կրճատվել և հասցվել եր 5-ի:

Հողատերերն ու կապիտալիստներն ունենալով մանդատների

ճնշող մեծամասնութիւն՝ կարող էին պարզապէս նշանակել Պետական Դումայի անդամներ ըստ իրենց հայեցողութեան: Զուր չէր, վոր թունդ միապետական Կոկովցեիլը, ցարական Ֆինանսները մինիստրը, 1908 թ. ապրիլի 24-ին Դումայում անկեղծորեն հայտարարեց, թե «մեղանում, փառք աստծու, պարլամենտ չկա»:

Այսպէս եր 1907 թ. հունիսի 3-ին ցարական կառավարութեան հրատարակած ընտրական որենքը:

ՈՒՄՆ ԵՅԻՆ ԸՆՏՐՈՒՄ ԿԱՊԻՏԱԼԻՍՏՆԵՐՆ ՈՒ ԿԱԼՎԱԾԱՏԵՐԵՐԸ ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱՆԵՐԻ ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐ

Ցարական կառավարութիւնը կուրս եր վերցրել դեպի ամենասեռեւորական:

Բուրժուազիան խնամքով ջնջում ե ծրագրերներից «հեղափոխական» պահանջները: Կապետական ե ռիտյարրիստական կուսակցութիւնների պարագլուխների բերանով նա հնազանդութիւն ե պատրաստակամութիւն ե հայտնում ցարիզմին վոչ թե յերկյուղից դրդված, այլ խղճով ծառայելու նրա մեծապետական, իմպերիալիստական նպատակներին:

Դումայի անդամ են «ընտրում» պետքական ե ամուր մարդկանց:

Դումայում առաջին մարդն ե դառնում Ա. Ի. Գուչկովը, խոշոր արդյունաբերող, վաճառական, թրծված պոլիտիկան, մի մարդ, վորը խորը կերպով ատում եր ժողովրդական մասսաներին:

Կիյեվի նահանգից անցել եր Վ. Շուլցինը, մի իսկական սեհարյուրակային, վորն ատում եր Ռուսաստանի բոլոր ճնշված ազգութիւններին, վորը յերկրպագում եր ցարին ե լի յեր դաշտային ատելութեամբ դեպի բանվորներն ու դուռապանները:

Ռոճյանկոն, վորը Յեկատերինոսլավի կալվածատեր եր, ոտանյակ հազարաւոր դեսպտին հողի տեր, վորը գտնում եր,

վոր ժողովրդին սանձած պիտի պահել, նրան ազատութիւն չը-
պետք և տալ:

Քաղցրտաձայն կազեա Մակլակովը, մի ծախու փառտաբան,
վորը դատարաններում պաշտպանում եր բոլոր հանցադործնե-
րին, միայն թե նրանք իրեն լավ փող վճարեն: ցարական մի-
նիստրի յեղրայր, վորը քիչ եր տարբերվում իր յեղբորից:

Սեւհարյուրակային սրիկա Պուրիչէկիչը — Բեսարաբլայի
կալածատեր, վորը Դումայում հալածում եր բանվորական
պատգամավորներին, իսկ Դումայից դուրս՝ կազմակերպում եր
ճնշված ազգութիւնների, բանլորների ու գյուղացիների ջար-
դեր: Ծայրահեղ միտպետական, վորը պաշտպանում եր անսահ-
մանափակ ինքնակալութիւնը:

Սրա բարեկամ ու զինակից Մարկով յերկրորդը, վորը հայ-
տարարում եր թե «Ռուսաստանի ամբողջ բանվոր դասակարգի
կրճէին հրացանով նշան պիտի բռնի»:

Միլյուկովը — կազետական կուսակցութեան պարագլուխը,
վորը հայտարարեց, թե իր կուսակցութիւնը նորին մեծութեան
(ցարի) դեմ ուղղված ոստիկանայի կուսակցութիւն չե, այլ նո-
րին մեծութեան կուսակցութիւն:

Բնութագրելով Միլյուկովին ու Գուչկովին, վորպես տիրա-
պետող դասակարգերի շահերն արտահայտող մարդկանց՝ Լենինը
գրում եր, թե Դումայում նրանք «... պատահական մարդիկ չեն:
Նրանք — կալվածատերերի ու կապիտալիստների ամբողջ դասա-
կարգի ներկայացուցիչներն ու պարագլուխներն են: Նրանք կաշ-
կանդված են կապիտալի շահերով: Կապիտալիստները չեն կարող
իրենց շահերից հրաժարվել, ինչպես մարդս ինքն իրեն չի կա-
րող մարդից բռնած վեր բարձրացնել»:

Ա. Ֆ. Կերենսկին — ապագա «գահի վրա բազմած խեղկա-
տակը», մի մարդ, վորը Դումա յեր յեկել իր խարած գյուղացի-
ների ուսերի վրա նստած: Ճամարտակող և ստախոս, վորը
ծածկում եր իր հակահեղափոխական ելութիւնը ժողովրդական
շահերի պաշտպանութեան մասին արտասանած բարձրաձայն ֆը-
րաղներով:

Ահա այն մարդիկ, վերոնք «առաջին ջութակին» էյին նվագում յերրորդ և չորրորդ Պետական Դոմաներում :

ԲՈԼՇԵՎԻԿՆԵՐԸ ՄԱՍՍԱՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ՄՂԱԾ ՊԱՅՔԱՐՈՒՄ

Յարական կառավարութիւնը ձգտում եր ստեղծել հլու Պետական Դոմա, վորի միջոցով կարելի լիներ անց կացնել ամեն մի որեւնք :

Ինչպէս արդեն ասված է, յերրորդ Պետական Դոմայի ընտրական կամպանիան սկսվեց ռեակցիայի ծանր պայմաններում : Յարական կառավարութիւնը մեկը մյուսի հետեւից խլում եր այն խղճուկ «ազատութիւնները», վոր նա ստիպված եր յեղել տալ աշխատավոր մասսաներին 1905 թ. հեղափոխութեան ճնշման տակ : Յերկիրը դտնվում եր կամ ուժեղացրած և արտակարգ պահպանութեան կամ ստորմական դրութեան պայմաններում : Յերկիրը չափնւում էյին պատժիչ արշավամբերը, առանց կանգ առնելու «աշխատում էյին» ռազմա-դաշտային դատարանները : Սրանք կախաղանի էյին դատապարտում հեղափոխական չրժման մասնակիցներին : Բանվորներն ամենամանչան առիթով, իսկ հաճախ առանց վորեւ առիթի, ձերբակալվում և աքսորվում էյին «վոչ այնքան հեռու վայրերը» :

Այս ծանր պայմաններում բոլշևիկները կուսակցութեան առաջնորդ Վլադիմիր Իլյիչ Լենինը բանվորական մասսաներին կոչ արեց մասնակցել յերրորդ Պետական Դոմայի ընտրութիւններին : Կուսակցութեան աշխատում եր ընդհատակում և կարեոր եր ողտադործել լեզալ հնարավորութիւնները մասսաների հետ կապ պահպանելու համար : Պետք եր ողտադործել Դոմայի ամբիոնը ստորխալինյան քաղաքականութիւնը մերկացնելու համար, մի քաղաքականութիւն, վորին պաշտպանում էյին «ժողովրդական ներկայացուցիչները», կադետներն ու մյուսները :

Ռ. Մ. Դ. Բ. Կ. յերրորդ կոնֆերենցիայում (1907 թ. ոգոստոսի 3—5) հարց եր դրվել Պետական Դոմայի ընտրութիւններին մասնակցելու :

Դուժման բոյկոտի յենթարկելու կողմնակից դուրս յեկա՛վ Հեղափոխութեան զղլելի դա՛վաճան Լ. Կամենսկը և մի քանի ուրիշները: Ընկեր Լենինն իր առաջարկը պաշտպանեց և կոնֆերենցիան վորոշեց ընտրական կամպանիային և հենց յերրորդ Դուժմային մասնակցել:

Բոլշևիկները վորոշեցին ոգտագործել Դուժայի ամբիոնը ժողովրդական մասսաների ղիտակցութեան մեջ սոցլալիզմի դադափա՛րներն ու հեղափոխական լողունգներն ամբապնդելու, ինչպես և ռեակցիայի դեմ պայքարելու համար:

ԲԱՆՎՈՐՆԵՐԻ ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐՆԵՐԸ

Մեր կուսակցութեանը մեծ նախընտրական ագլտացիա ծափալեց բանիորական լայն մասսաների շարքերում յերրորդ Դուժայի ընտրութեանների շուրջը:

Հիշում եմ, թե ինչպես եյին տեղի ունենում Դուժայի ընտրութեաններն Իմանովո-Վոդնեսնսկում: Այդ ժամանակ յես աշխատում եյի Իրյազնովի չթատպման ֆարրիկայում և 1907 թ. սեպտեմբերի 8-ին ընտրվեցի յերրորդ Պետական Դուժայի ընտրութեանների առթիվ լիսդոր: Բոլորովին հույս չկար, թե կալվածատիրական Դուժման բանվորներին վորեւ բան կարող և տալ: Քաղաքի ձեռնարկութեաններում տեղի ունեցած ընտրական ժողովները բաղմամարդ չեյին, բայց կալացան բոլոր ֆարրիկաներում և գործարաններում: Պարզվեց, վոր ընտրվել են բոլշևիկները թեկնածուները և բոլշևիկներին համակրող անկուսակցականները: Միայն մի գործարանում կաղեսո ընտրվեց:

1907 թ. հոկտեմբերին բանվորների կողմից ընտրված 165 լիսդորներ յեկան Վլադիմիր քաղաքը նահանգական համագումարին մասնակցելու՝ վեց ընտրողներ ընտրելու համար:

Ժամանելով Վլադիմիր՝ լիսդորները վորոշեցին հալաքվել և զրուցել: Շենք ել զտնվեց այսպես կոչված «ժողովրդական տուն» թեյարանի մեծ դահլիճում:

Ուրհդակցութեան ժամանակ վորոշեցինք փաքձել նախընտրական ժողով հրափրելու թույլտվութեան ստանալ:

Ժողով հրավիրելու առթիվ մեր խնդրին նախանշապետը կատեգորիկ մերժումով պատասխանեց:

— Ձեր ինչի՞ն է հարկավոր ժողովը. դուք յերևի բոլորդ եւ սոցիալ-դեմոկրատներ եք և իհարկե հանցադործ աղիտացիա յեք մղելու: Վո՛չ, ձեզ ժողով հրավիրել յես թույլ չեմ տա:

— Բայց ինչպես անենք, պարոն նախանշապետ. չե՞ք վոր մեզ հարկավոր ե միմյանց հետ ծանոթանալ: Հարկավոր ե թեկնածուներ նշել, վորպեսզի իմանանք, թե ումը պիտի քվեարկենք:

— Այդ ինձ չի վերաբերում... ինչպես ուզում եք, այնպես ել քվեարկեցեք, իսկ ժողով թույլ տալ յես չեմ կարող: Գնացե՛ք վոստիկանապետի մոտ — ինչպես նա կուզենա, այնպես ել կլինի: Այդ նրա դործն ե, իսկ յես չե՛մ կարող, չե՛մ կարող:

Նա շուտ յեկավ և արագ կերպով մտավ իր կաբլինտը:

Գնացինք Վլադիմիրի վոստիկանապետի մոտ, բայց նա ել մեր խնդրին կատեգորիկ մերժումով պատասխանեց: Մենք սպացուցում եյինք, վոր նա պետք ե դործի համաձայն կառավարության կարգադրությունների, վորը թույլատրել ե նախընտրական ժողովները: Մենք նրան հայաարարեցինք, վոր նրա մերժումն ասորինի յե: Վոստիկանապետը բռնեցքով կուրծքը ծեծելով դուռաց:

— Վոչ մի որենք չեմ ուզում ձանաչել: Ահա ձեզ որենք: Որենքը յես եմ: Վոչ մի ժողով թույլ չեմ տալիս և աստիճան մի արացե թագուն հավաքվեք: Բոլորդ կձերբակալվեք և խիստ կտուժեք, յեթե իմ արդելքս խախտեք:

Վոստիկանապետի մոտից վերադառնալով՝ մենք «Ժողովըրդական տան» նույն թեյարանում կուսակցության անդամներին նեղ կոնսպիրատիվ ժողով սարքեցինք, վորտեղ վորոշվեց հենց նույն որը յերեկոյան լիազորների անկեղալ ժողով հրավիրել:

Մեզ դեմ եր անկուսակցականների սոսի մի փոքրիկ խմբակ, վորոնք զարմացած հարցնում եյին.

— Վո՞նց թե անլեզալ ժողով. չե՞ք վոր այդ արդելված ե, չե՞ք վոր մեզ կարող են ձերբակալել...

Ժողովի տեղը հանձնարարվեց դռնել Վլադիմիրի տեղական

ընկերներին: Յերբ սկսեց մթնել, փոքրիկ խմբերով սկսեցինք հավաքվել լիադորներին ժողովի:

Վլադիմիրի շուրջը անտառներ համարյա չկան: Քաղաքի շուրջը դաշտեր ու բանջարանոցներ են: Միայն տեղ-տեղ փոքրիկ թփուտներ են: Հենց այդ խղճուկ թփուտներում ել վորոշվեց ժողով անել:

Բավական ժողովուրդ հավաքվեց, լիադորները ճառերով հանդես յեկան: Ճառերից հետո նշեցինք ընտրողների թեկնածուներ:

Իշխանությունները ժողովի մասին չիմացան, այդ պատճառով ել վոչ մի ուսուրեսիա տեղի չունեցավ:

Մյուս որն առավոտյան ինչ վոր նկատառումներով վոստիկանությունը մեղ թույլ տվեց լեզալ կերպով հավաքվելու:

Այն շենքում, վորտեղ տեղի յեր ունենում ժողովը, ներկա յեր վոստիկանական պրիստավը, մուսքի դռան մոտ կանդնած եր վոստիկանների մի ամբողջ վոհմակ: Այսպիսի պայմաններում պետք եր լինում մեծ զգուշությամբ խոսել, վորովհետև պրիստավը կառչում եր իրեն դուր չեկած ամեն մի բառից: Սակայն մենք կարողացանք այդ ժողովն ողտադործել դործի համար մեծ սպուտով: Բողչեիկներն իրենց յեղուլթներով բարձրացրին լիադորների տրամադրությունը և առաջ տատանվող անկուսակցականների մի զգալի մասի համակրանքը մեր նկատմամբ ապահովվեց:

Հինց նույն որը Այնվական. ժողովարանի դահլիճում Վլադիմիրի քաղաքադուլուս Սոմովի նախադահությամբ բացվեց բանվորական լիադորներին նահանադական ընտրական ժողովը վեց ընտրողներին ընտրությունը կատարելու համար: Ժողովն անցավ կադմակերպված, նախորդ որը նշված բոլոր թեկնածուները ձայների ճնշող մեծամասնությամբ ընտրվեցին:

Այսպիսով լիադորների և ընտրողների ընտրության ընթացքում բոլչեիկները փայլուն հաղթանակներ տարան, մնում եր միայն բարձրանալ յերրորդ և վերջին աստիճանը— վեց ընտրողների թվից ընտրել յերրորդ Պետական Դումայի մի պատգա-

մալոր: Բայց գլխավորն արդեն կատարված էր: Ամենամեծ գեղարությունները հաղթահարված էին: Յերբ բոլոր վեց ընտրողներն էլ բոլջեիկներ էին, դործը կարելի յեր վորոշված համարել: Դումայի անդամ կանցնի նա, ում կուղարկի կուսակցությունը:

Լիազորները վերադարձան տեղերը:

Վեց բոլջեիկ ընտրողների ընտրությունը վոստիկանության դուրը չեկավ: Վոստիկանությունը լավ հասկանում էր, թե վորքան անասորություններ է պատճառելու նահանգի բանվորների կողմից բոլջեիկ պատգամավոր ընտրելը:

Վոստիկանությունն սկսեց դրան խանդարելու միջոցներ փնտռել ընտրողների ատելի վեցյակի դոնե մի մասը «մեկուսացնելու» ճանապարհով: Սկսվեցին խուղարկություններ և հանցանքաններ վորոնումներ այդ մեկուսացումը կատարելու համար: Ինձ էլ խուղարկեցին:

Հոկտեմբերի կեսերին Պետական Դումայի անդամներ ընտրելու համար Վլադիմիր ընտրողների նահանգական ժողովին մեկնելուց մի քանի օր առաջ ինձ մոտ «հյուրեր» շնորհ բերին: Հոկտեմբերյան մութ գիշեր էր: Կես գիշեր: Փայտե հին փոքրիկ յերեք պատուհան ունեցող տնակում աշխատանքային օրից հետո բոլորը խորը քնած էին: Հանկարծ պատուհանը պինդ բաղխեցին: Բոլորն արթնացան, դուրը բաց արին: Բնակարաններս խուժեցին մի տասը վոստիկան վոստիկանական վերահսկիչ Պրոստոսերդովի գլխավորությամբ:

Հարցնելով թե այստեղ է արդյոք Սամոյլովի բնակարանը, ինձ ցույց տվին ժանդարմերիայի պետի թուղթը, վորով առաջարկվում էր ինձ մոտ խուղարկություն կատարել:

Վոստիկանները խուղարկեցին իմ իրերը և ամբողջ բնակարանը, բայց բացի լեզալ դրճերից և հանդանակության մի թերթից, վորով Վլադիմիրում հանդանակություն էր կատարվել յերկրորդ Պետական Դումայի դատապարտված անդամի ոգտին Իվանովի բանվորների կողմից, վորչինչ չդատն:

Հանդանակության թերթը միակ «հանցագործ» նյութն էր,

վոր ինձ մոռ դառն: Վոստրիկանական վերահսկիչը արձանագրութ-
յուն կազմելիս մի ամբողջ հարցաքննություն սարքեց ինձ: Նա
հարցնում էր, թե հայտնի՞ր յե արդյոք ինձ, վոր պետական հան-
ցագործի ոգտին հանգանակություն կատարելը ծանր հան-
ցանք է:

Յես նրան պատասխանեցի, վոր հանցավոր բան չեմ համա-
րում այն, վոր նահանգի բանվորներին ներկայացուցիչներն իրենց
նախկին, թեկուզ և բանտարկված պատգամավորին ողնություն
են ցույց տվել և այլն: Այնուհետև վոստրիկանական վերահսկի-
չը հարցնում էր, թե ո՞վ է յեղել այդ դործի նախաձեռնողը և
յենթադրություններ անում, թե այդ նախաձեռնողը յես եմ յե-
ղել:

Սպառնալով ինձ խիստ պատասխանատվությամբ, վերահս-
կիչ փքված և դանդաղ հեռացավ վոստրիկանների վոհմակի հետ
միասին: Խուզարկությունից քիչ անց յես մեկնեցի Վլադիմիր:
Այս անգամ մեր ընտրողները մասնակցում էին կադետների կազ-
մակերպած նախընտրական ժողովին, վորտեղ հանդես էին դա-
լիս դանադան քաղաքական կուսակցությունների ներկայացուցիչ-
ներ: Հանդես յեկանք և մենք: Ժողովում ճառ արտասանեց
Շուլյակի դավառի գյուղացի Խրամովը: Նա հայտարարեց, թե
վորքան էլ վոր պարոնայք կալվածատերերն աշխատեն դյուղա-
յիններին հիմարացնել, դյուղացիները վաղ թե ուշ այդ հողը կալ-
վածատերերից կխլեն: «Հողն,— ասում եր Խրամովը,— մերն է,
դյուղացունը, մենք ենք այդ հողը մշակում և մենք էլ նրա տերը
կդառնանք»:

Իմ յեղույթի ժամանակ ժողովին նախադահ կադետը մի քանի
անգամ նախադուշացրեց, թե թույլ չի տա Դումայի պատերից
դուրս յեղած պայքարի մասին խոսել: Նա խնդրում եր խոսել
միայն Պետական Դումայում կատարվելիք որենսդրական աշխա-
տանքի մասին և այն մասին, թե ում պետք է ուղարկել այդ
Դուման: Դրան վոչ մի ուշադրություն չդարձնելով՝ յես շա-
րունակեցի բուլհեիկյան տեսակետը: Յես ասում էի, թե կալվա-
ծատիրական Դուման վոչինչ չի կարող տալ աշխատավորներին,

վոր միայն Գումաշից դուրս մղվող վճռական պայքարի միջոցով կարելի չե ձեռք բերել այն, ինչ անհրաժեշտ և ժողովրդին:

Նահանգից ընդամենը հավաքվել եր 89 ընտրող ճնշող մեծամասնությամբ կալվածատերերի և խոշոր բուրժուազիայի ներկայացուցիչներ: Մյուսից քիչ բաժանաչառ տերերենք հայրենիքս: Գումաշի հայացքներով սրտնք կամ աջեր կամ «կաշարբխաներ» էլին, ցարական ինքնակալության հավատարիմ ծառաներ: Կային նաև վորոշ քանակությամբ կաղենաւներ, ապա 11 անկուսակցական գյուղացի (մեծամասնությունը գյուղական կուլակներ) և վերջապես մենք, վեց հոգիս— բանվորների կողմից ընտրված թուլ-չեիկներս:

Վարդիմիրի նահանգից ըստ որենքի պետք և ընտրվեր վեց պատգամավոր: Ընտրական որենքով նախատեսնված եր, վար բանվորներից ու գյուղացիներից անպայման մեկական պատգամավոր պիտի ընտրվեր: Բայց, վորպեսզի ընտրելինք բանվորական շահերի իսկական պաշտպան, անհրաժեշտ եր դատակարարային դիտակցականություն և ամուր կարգապահություն: Բանվոր ընտրողների շարքերում յերկու պայմանն ել առկա յեր, գյուղացիների շարքերում խառնաշփոթություն եր տիրում, նրանք անկաղմակերպ էլին: Յեւ ընտրության արդյունքներն ել այս յերկու խմբակներից իրար տրամադծորեն հակառակ ստացվեցին:

Իռլչեիկները նչեցին մի թեկնածու, իսկ մնացած հինգ ընտրողներին առաջարկվեց քվեարկությունից հրաժարվել: Միասնական կամքով և բոլիկիայն վորոշումով միախմբված՝ մենք յեկանք ընտրական ժողովի Այնվականության ժողովարանի շենքը:

Ժողովին նախադահում եր աղնվականության նահանգական պարագլուխը—Իլխան Գոլիցինը: Քվեարկությունը կատարվում եր գնդակներով: Ընտրության ընթացքում պարզվեց, վոր վոչ միայն բանվոր ընտրողները, այլև կալվածատերերն ու բուրժուազիան նախորոք լիովին համաձայնության էլին յեկել Գումաշի անդամների թեկնածության վերաբերյալ: Կաղմակերպվածություն չկար միայն գյուղացիների մոտ:

Յերբ հերթը հասավ մեր ընտրողներին, ապա նախագահի այն հարցին, թե ով ե ուզում քվեարկվել, բոլոր ընտրողները, բացի պատգամավորության համար նշվածից, հրաժարվեցին ընտրվելուց։ Երբեք այն չեղավ, չոր հազար հինգ հարյուր ընտրողներից յերեքը Պետական Դումա ընտրվեց բուլեիկ, այն էլ այն բուլեիկը, վորին առաջագրել էր կուսակցական կազմակերպությունը։

Դյուդացիներին ընտրությունը միանգամայն վատ էր բնթանում։ Դյուդացիական ընտրողներին մեղ քաղաքականապես մոտիկ միայն մի մարդ էր, վորի ազդանունն էր իրամով։ Վլադիմիր դալով՝ նա անմիջապես կապվեց մեղ հետ։ Մենք տեսանք, վոր նա հեղափոխականորեն տրամադրված, բանվոր դասակարգին քաղաքական հայացքներով մոտիկ մի մարդ է։ Մնացած դյուդացիական ընտրողները Վլադիմիր դալով՝ անմիջապես կապվեցին աջերի և ոկտյաբրիստների հետ։ Սրանց ճնշող մեծամասնությունը կուլակներ էյին (վոլոստային ալազներ, գյուղական արհեստավորներ, պարզապես ունեվոր և կուլակային աւարեր)։

Վորքան էլ վոր մենք աշխատում էյինք նրանց համոզել, թե անհրաժեշտ է Դումայի անդամ անցկացնել իրամովին, դրանից վոչինչ չստացվեց։ Նրանք հերթով բոլորն էլ քվեարկվեցին և այդ պատճառով բուրժուա-կալվածատիրական մեծամասնությունը հնարավորություն տվին իրենցից ընտրել նրան, ով հաճելի յեր և պետք էր այդ մեծամասնությանը։ Վլադիմիրի նահանգի գյուղացիներից յերեքը Պետական Դումայի անդամ անցավ ինչ-վոր կուլակ Բուրլակով— աջերի և ոկտյաբրիստների թեկնածուն։

Իվանովո-Վոդնեսենսկից մեկնելու ժամանակ Պետական Դումայի անդամ ընտրված բուլեիկ-պատգամավորին հանդիսավոր կերպով ճանապարհ դրին։ Ճանապարհ ղցելու հավաքվեցին բազմաթիվ բանվորներ։ Կայարանի առաջ գտնվող հրապարակին ամբողջովին դրավել էյին բանվորները։ Ընկերներից մեկը կարդաց «բանվորների նակադն (պատվերը) իր պատգամավորին», վորին մեր պատգամավորը մի ճառով պատասխանեց։ Մի չարք

ընկերներ լեյուլթ ունեցան: Վաստիկանությունը չէր միջամտում և վոչ մի միջադեպ տեղի չունեցավ:

Ընտրությունների նկարագրված պատկերը տիպական է ամբողջ Ռուսաստանում ըստ բանվորական կուրիայի տեղի ունեցած ընտրությունների համար: Կարելի չէ համարել, վոր փոքրիկ չեղումներով այդպես էլին ընտրում բանվոր պատգամավորներին ամեն տեղ: Յերրորդ Դոմայի վեց պատգամավոր-բոլշևիկները դեմ-հանդիման էլին կանգնած հարյուրավոր բուրժուա-կալվածատիրական պատգամավորների:

ՅԵՐՐՈՐԴ ԴՈՒՄԱՅԻ ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐՆԵՐԸ

«III ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱՅԻ ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԱԶՄԸ

Կալվածատերեր

Աջերը	46
Նացիոնալիստները	74
Անկախ նացիոնալիստները	17
Աջ ոկտյաբրիստները	11
Ոկտյաբրիստները	120

Ընդամենը կառավարական կուսակցությունները 268

Բուրժուազիա

Պրոգրեսիստները	36
Կադետները	52
Լեհական կոլոն	11
Լեհ-լիտվական-բելոռուսական խումբը	7
Մուսուլմանական խումբը	9

Ընդամենը լիբերալներ 115

Բուրժուական դեմոկրատիա

Աշխատավորական խումբը (տրուդովիկներ) 14

Բանվորական դեմոկրատիա

Սոցիալ-դեմոկրատները 13

Ընդամենը դեմոկրատներ 27

Անկուսակցականները 27

Ընդամենը 437

III Պետական Դումայում կար յերկու մեծամասնություն.
1. աջերն ու ոկտյարրիստները= 268 մարդ 437-ից. 2. ոկտյա-
րրիստներն ու լիբերալները=120+115=235 մարդ 437-ից: «Յեր-
կու մեծամասնություններն ել հակահեղափոխական մեծամաս-
նություններ են» (Լենին):

Իրենց սոցիալական դրությամբ դրանք աղնվական-հողատե-
րեր, խոշոր կապիտալիստներ, գյուղական կուլակներ եյին և
բուրժուական ինտելիգենցիա:

Յերրորդ Պետական Դումայում կազմվեց պրավոսլավ (ուղ-
ղափառ) հոգևորականության հատուկ խումբ, վորին ղեկավա-
րում եյին Յեվլոդիյ և Մխարոֆան յեպիսկոպոսները: Այս խում-
բը բացեիրաց պաշտպանում եր ցարիզմի կիսաճորտատիրական
կարգերը: Տերտերները պահանջում եյին արտոնություններ
պրավոսլավ հոգևորականության համար և ալլադավանների
փոշնչացում: «Յեկեղեցու Ֆեոդալական արտոնությունների
պաշտպանությունը, միջնադարյան կարգերի բացահայտ պաշտ-
պանությունը — ահա յերրորդ Դումայի հոգևորականության մե-
ծամասնության վարած քաղաքականության եյությունը» (Լե-
նին): Պատգամավոր-տերտերներն ամեն կերպ ոժանդակում եյին
այն որենքներին, վորոնց նպատակն եր ունելոր գյուղացիու-
թյան և կուլակության շահերի պաշտպանությունը: Մխարոֆան
յեպիսկոպոսը հավատացնում եր, թե «պետք ե ոգտակար ճանա-
չել մեր գյուղացիների նոր կենցաղը արևմտա-յեվրոպական
Ֆերմերների որինակով կառուցելը»:

Այսպես եր ըստ կուսակցական-քաղաքական և սոցիալական
կադմի յերրորդ Պետական Դուման:

Ահա ինչ ե տեսլ յերրորդ դումայի մասին Վ. Ի. Լենինը.
«Յերկրորդ Դուման յերրորդ Դումայով փոխելը այդ ոկտյարրիս-
տորեն աշխատող կադետի փոխարինումն ե ոկտյարրիստով,
վորը գործում ե կադետի ողնությամբ: Յերկրորդ Դուման գըլ-
խավորում եր բուրժուական ինտելիգենտների կուսակցությունը,
վորոնք ժողովրդի հաշվին իրենց ղեմովորտներ եյին կոչում և
բուրժուազիայի հաշվին ոժանդակում եյին կառավարությանը:

Յերրորդ Դուման սկսեց և գլխավորի կալվածատերերի և խոշոր բուրժուազիայի կուսակցութիւնը, վորը ցուցադրովի սպարդի-ցիայի և դործարար ծառայութիւնների համար վարձում և բուրժուական ինտելիգենցիային»:

«ՅԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱԼԱՏԸ»

Վորսեպղի կառավարութիւնն իրեն ապահովի Դումայի կողմից առհասարակ անցանկալի որենքների ընդունումից, 1906 թ. ապրիլի 24-ին, այսինքն առաջին Պետական Դումայի բացումից յերեք ու առաջ, կառավարութիւնը հրապարակեց մի կանոնադրութիւն Պետական խորհուրդ ստեղծելու մասին, վորը ամէլի մեծ որենադրական իրավունքներ ստացաւ, քան Պետա-կան Դուման: Ստեղծվեց յերկրորդ պալատ: Այդ կանոնադրու-թյան համաձայն Պետական խորհուրդը պետք և բաղկանաւր կի-սով չափ ընտրովի և կիսով չափ ցարի կողմից նշանակված ան-ձերից: Յարը նշանակում եր Պետական խորհրդի նախագահին և նախագահի տեղակալին:

Պետական խորհրդի անդամների կազմը ծայրահեղ հակա-հեղափոխական կազմ եր: Այդ խորհրդի անդամներից 6-ը հո-գեւորականութիւնից ելին, 34-ը՝ դեմստովներից, 26-ը՝ հողա-տերերից (վոչ դեմստովական նահանգների), 18-ը՝ աղնվական ընկերութիւններից, 12-ը՝ առևտրական ու արդյունաբերական հիմնարկներից, 6-ը՝ գիտութիւնների Ակադեմիայից և հա-մալսարանների խորհրդից: Լիազորութիւնների ժամկետը սահ-մանվել եր 9 տարով: Յուրաքանչյուր յերեք տարին մի անգամ ընտրված անդամների մի յերրորդը վերընտրվում եր:

Պետական խորհուրդը ծայր աստիճան ունակիտն հիմնար-կութիւն եր և ցարական ինքնակալության պահակը: Այդ խոր-հուրդն անչեղորեն արդեւակում եր նույնիսկ այն որենքների անցումը, վոր մշակում եր բուրժուա-կալվածատիրական Պե-տական Դուման: Բացի Պետական խորհուրդը ցարական ինքնա-կալութիւնն ոգտագործում եր այնպիսի ծայրահեղ ունակիտն:

մի որդան, ինչպես սենատը, վորպեսզի ել ավելի կրճատի բան-
վորների ու դյուղացիների առանց այն ել կիսատ-պուտ ընտրա-
կան իրավունքները:

Առաջին Պետական Դուման ցրելուց հետո Ստոլիպինի կա-
ռավարութունը դեռ սիրտ չարավ ընտրական որենքը փոփոխե-
լու: Նա դիմեց սենատի որենքները մեկնաբանելու իրավունքին:
Յերեան յեկան այսպես կոչված «Սենատի մեկնաբանութուն-
ները»: Այսպես որինակ հատուկ մեկնաբանութուն տրվեց
«քնակարան վարձող» տերմինին (բառին): Ըստ այս մեկնաբա-
նության դուրս եր դալիս, վոր չունեորները բնակարան վար-
ձողների թվին չեն պատկանում և հետևաբար ընտրական իրա-
վունքով չեն ոգտվում:

Յեթե այնպիսի մի հրաչք պատահեր, վոր ոկոյարբրիտա-
կան աջ Դուման ընդուներ կառավարությանն անցանկալի որենք,
ասկա այդպիսի դեպքի համար մի հատուկ հոդված կար, վորի
համաձայն ցարի կառավարությունն իրավունք ուներ ամեն
բոպե ցրել Դուման իրեն հարկավոր ժամկետով այս կամ այն
որենքը առանց Դումայի անց կացնելու համար: Այս հոդվածը
լայն կերպով ոգտագործվում եր կառավարության կողմից:
Այս հոդվածի կարգով անց կացվեց ստոլիպինյան հայտնի որեն-
քը հողաշինարարության մասին 1906 թ. նոյեմբերի 9-ին, վորը
դյուղացիներին թույլ եր տալիս աղատ կերպով դուրս դալ հա-
մայնքից և այսպես ասած «աղարակներ» և «հատվածական
տնտեսություններ» կադմել: Ահա թե ինչ եր գրում Վ. Ի. Լե-
նինը ստոլիպինյան ռեֆորմի մասին.

«Ինչպես և ուղում վերափոխել ստոլիպինյան կառավարու-
թյունը դյուղական հին կարգերը: Նա ուղում ե արագացնել
դյուղացիների լիակատար քայքայումը, պահպանել կալվածա-
տիրական հողերը, ոգնել մի բուռն հարուստ դյուղացիների
«աղարակներ կադմել», վորքան կարելի յե շատ համայնական
հող պոկել: Կառավարությունը հասկացել եր, վոր դյուղացիներ-
ի ամբողջ մասսան իր դեմ ե և նա աշխատում ե իրեն դաշնա-
կիցներ դռնել դյուղացիական հարուստներից:

կառավարական «ռեֆորմը» իրագործելու համար հարկավոր է «20 տարվա անդորրություն», ասել է մի անգամ ինքը Ստոլիպինը: «Անդորրություն» նա կոչում է դյուզացիների հնազանդությունը, բռնության դեմ պայքար չմղելը: Սակայն առանց դեմստվային պետերի և մյուս իշխանությունների բռնության, առանց ամեն քայլափոխում գործադրվող բռնության, առանց բռնադատության միլիոնների վրա, առանց ճնշելու նրանց ինքնությունության ամենաչնչին արտահայտությունները, Ստոլիպինյան «ռեֆորմը» չի կարող անց կացվել: Վոչ միայն 20 տարով, այլ իսկի յերեք տարով էլ Ստոլիպինը «անդորրություն» չստեղծեց և չի կարող ստեղծել, — ահա այն անախորժ ճշմարտությունը, վոր հիշեցրեց ցարական ծառաներին նախկին մինիստրի գիրքը դյուզական հրեհհներին մասին:

Գյուղացիները չունեն և չեն կարող այլ յեւք ունենալ հուսահատ կարիքի, աղքատության, սովամահության այն դրությունից, վորին նրանց դատապարտում է կառավարությունը, քան պրոլետարիատի հետ ցարական իշխանությունը ստապալելու համար մասսայական պայքար մղելը»:

Յերբորդ Պետական Դուման գոյություն ունեցաւ մինչև 1912 թ. հուլիսի 9-ը, այսինքն որենքով սահմանափակ ամբողջ ժամկետը և այդ ժամանակամիջոցում իրեն ցույց տվեց, վորպես ցարական կառավարության հավատարիմ հենարան: Նա վոչ միայն աշխատավորների դրությունը թեկուզ մի փոքր բարելավող վոչ մի որենք չընդունեց, այլ նույնիսկ վատացրեց այդ դրությունը: Այդ Դուման ամբողջովին աջակցում էր ներքին գործերի մինիստր Ստոլիպինին, վորը դյուզում «ամուր մուտիկ» (այսինքն կուլակ) եր ստեղծում: Դուման իջեցրեց կալվածատերերի հարկը և ավելացրեց բնակչության վրա դրվող կողմնակի հարկերը:

ԶՈՐՐՈՐԴ ԴՈՒՄԱՆ

1912 թ. հունվարին Պրագայում տեղի ունեցաւ բուլչիվիկյան հոնֆերենցիա: Մեր կուսակցության պատմության մեջ Պրագայի

կոնֆերենցիան բացառիկ տեղ է զբաղում: Այդ կոնֆերենցիայի ամենակարևոր վորսւումն եր Ռ. Ս. Դ. Բ. Կ. չարքերից լիկ-վիզատորներին վտարելը և մենչեվիկներին հետ վերջնականապես ամեն մի հարաբերութիւն խզելը: «Ամեն մի մարքսիստի հա-մար, իհարկէ, պարզ է,—զբում եր Լենինը,— վոր թե՛ լիկվի-դատորութիւնը և թե՛ ոտզովիզմը, սրանք մանր-բուրժուական հոսանքներ են, վորոնք իրենց կողմն են զբաղում սոցիալ-դե-մոկրատական կուսակցութեան բուրժուական ուղեկիցներին: Այս հոսանքներին հետ «խաղաղութիւն» կամ «հաշտութիւն» կնքելը նախապես բացառւում է: Սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցու-թիւնը պէտք է կամ ինքը կործանվի, կամ միանդամայն ազատ-վի այդ հոսանքներէց:

Բոլշևիկները, ձեականորեն մենչեվիկներին հետ միենույն սո-ցիալ-դեմոկրատական կազմակերպութեան մեջ լինելով, դեռ 1905 թվից սկսած փաստորեն ինքնուրույն կազմակերպութիւն են կազմել, իսկ 1912 թվից կուսակցական կազմակերպութիւնից վտարելով մենչեվիկյան լիւերներին՝ ձեակերպվեցին վորպես ա-ռանձին «միասնական բոլշևիկյան կուսակցութիւն» (Ստալին):

Չորրորդ Պետական Դումայի առաջիկա ընտրութիւններին հարցի վերաբերյալ Պրազայի կոնֆերենցիան հետևյալ բանաձեւ-ընդունեց.

«Կոնֆերենցիան անպայման անհրաժեշտ է համարում Ռ. Ս. Դ. Բ. Կ. մասնակցութիւնը IV Դումայի առաջիկա ընտրական կամպանիային, մեր կուսակցութեան ինքնուրույն թեկնածուների առաջադրումը և IV Դումայում սոցիալ-դե-մոկրատական ֆրակցիա կազմելը, վորը վորպես մի մաս պետք է յենթարկվի մեր կուսակցութեանը վորպես ամբողջի»:

«Առաջիկա ընտրութիւններին ժամանակ մեր կուսակցութեան գլխավոր ընտրական լոզունգները պետք է լինեն.

- 1) դեմոկրատական հանրապետութիւնը.
- 2) Ց-ժամյա բանվորական որը.
- 3) կալվածատիրական ամբողջ հողի բռնագրավումը»:

«Վերը մատնանշված յերեք պահանջների հետ անխզելիորեն

Պատված պետք է պրոպագանդա մղել նաև ս. շ. միևնույն-
ծրագրերի մյուս բոլոր պահանջներին շուրջը, այն է՝ ընդհանուր
ընտրական իրավունքի, կռալիցիաների ազատութեան, ժողովրդի
կողմից ղառավորներ ու չինովնիկներ ընտրելու, բանվորներին
պետութեան կողմից ապահովագրելու, մշտական բանակը ժո-
ղովրդի սպառազինութեամբ փոխարինելու շուրջը և այլն»:

Պրագայի կուսակցական կոնֆերենցիայի այս բանաձևը վո-
րոշում էր մեր կուսակցութեան տակտիկական գիծը չորրորդ
Պետական Դումայի հարցի նկատմամբ:

Չորրորդ Պետական Դումայի ընտրական կամպանիան սկսվեց
1912 թ. ամառը:

Քաղաքական իրադրությունը յերկրում արդեն այլ էր:
Բանվորական շարժման անկումը փոխվել էր նոր վերելքի: Բան-
վորական շարժումն առանձնապես ուժեղացավ 1912 թ. ապրիլին
Լենայի հանքերում բանվորներին գնդակահարելուց հետո: Ցա-
րական դահլիճների այս նոր բարբարոսութեան դեմ ուղղված
գործադուլային ալիքը ծավալվեց ամբողջ յերկրով մեկ:

Ահա թե ինչ էր գրում Վ. Ի. Լենինը «Ռեֆորմատներ
պատմորմը և հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատների պատ-
մորմը» հոդվածում:

«Հեղափոխական վերելքը Ռուսաստանում բացահայտորեն
արտահայտվեց 1912 թ. առաջին կիսում: Քաղաքական գործա-
դուլավորներին թիվը, ըստ Փարբիկանտների կատարած հաշիվ-
ների, հինգ ամսում հասավ 515,000 մարդու»:

«Ջինվորներին և նավատորմների ապստամբություններն ու
ապստամբութեան փորձերը թուրքեստանում, Բալթիկ ծովի ու
Սև ծովի նավատորմում, որբեկտիվորեն նորից հաստատեցին,
վոր Ռուսաստանում, հակահեղափոխութեան յերկար տարիների
աանձարձակ արշավից և բանվորական շարժման դադարից հետո,
սկսվել է հեղափոխական նոր վերելք»:

Այս վերելքին ղուգաղիպեց IV Պետական Դումայի ընտրու-
թեյան ժամանակը...»:

Բանվորական շարժման շարունակ աճող վերելքը առկա յեր,

ցարական կառավարութիւնը շարունակում էր մռլալները: Ձեր-
բակալութիւնները, աքսորը և այլ պատիժները թափվում էյին
հեղափոխական գործիչների գլխին: Ընտրական որենքը մնում էր
նույնը, ինչ և յերրորդ Պետական Դումայի համար:

Բուրժուական կուսակցութիւնը շարունակում էր մնալ Դու-
ման, վորպէս ամենակարեւոր «լեզալ հնարավորութիւններից»
մեկը ոգտագործելու դիրքում:

Վ. Ի. Լենինը 1911 թ. հուլիսին չորրորդ Պետական Դումայի
ընտրութիւնների ժամանակ բոլշևիկյան կուսակցութեան ունե-
ցած խնդիրների մասին գրում էր հետևյալը.

«IՎ Դումայի առաջիկա ընտրութիւնների ժամանակ մեզ
կուսակցութիւնն ամենից առաջ հետապնդում է մասսաների սո-
ցիալիստական լուսավորութեան խնդիրները և հեղափոխական-
դեմոկրատական հեղաշրջումը պրոլետարիատի ու հեղափոխա-
կան բուրժուական դեմոկրատիայի (ամենից առաջ՝ գյուղացիու-
թեան) ուժերով իրագործելու ոգտին մղվող մասսայական ազի-
տացիայի շահերը»:

«Կուսակցութեան ամբողջ ազիտացիան ընտրութիւնների
ժամանակ պետք է մղվի յերկու Փրոնտով. աջինքն թե՛ կա-
ռավարութեան և նրան բացելիքաց պաշտպանող կուսակցութեան
դեմ, թե՛ հակահեղափոխական լիբերալիզմի՝ կ.-դ. կուսակցու-
թեան դեմ»:

Վորպէս կուսակցութեան թեկնածուներ կարող են հանդէս
գալ միայն այն մարդիկ, վորոնք իրոք ամբողջովին կենսագոր-
ծում են Ռ. Ս. Դ. Բ. Կ. քաղաքականութիւնը, հալատարիմ են
վրջ միայն այդ կուսակցութեան ծրագրին, այլև նրա տակաւի-
կական բանաձևերին և պայքարում են ստոյիտլիյան «բանդա-
րական» նոր կուսակցութեան դեմ»:

Չորրորդ Պետական Դումայի ընտրական կամպանիայի ժա-
մանակ մեր կուսակցութեան Կկ-ի հրապարակած ընտրական
պլատֆորմի մեջ ասված էր.

«Հինգ տարի յե անցել 1907 թ. հունիսի 3-ի հեղաշրջման
ժամանակից հետո, յերբ Արյունոտ Նիկոլայը, Խոզինկայի ցարը

առաջին և յերկրորդ Դոմաների «Հաղթողն ու վոչնչացնողը» մի կողմ նեւեց իր յերդումները, խոստումներն ու մանիֆեստները, վորպեսզի կալվածատերերի սև հարյուրակի հետ միասին, ոկտյարրիստական վաճառականների հետ միասին սկսի վրեժ առնել բանվոր դասակարգից և Ռուսաստանի հեղափոխական բոլոր տարրերից, այսինքն ժողովրդի հակայական մեծամասնութունից հինգ թվականի համար...

Յեւ վո՞րն ե հակահեղափոխության այս կատաղությունների արդյունքը:

Հասարակության նույնիսկ «բարձրագույն», չահագործող դասակարգերի մեջ ևս թափանցում ե այն գիտակցությունը, վոր այլևս այդպես ապրել չի կարելի: Հենց ոկտյարրիստներն իրենք— այն կուսակցությունը, վոր տիրապետում եր III Դոմայում, հեղափոխությունից վախեցած և պետերի առաջ սողացող կալվածատիրոջ ու վաճառականի այդ կուսակցությունն իր սեփական մամուլում այն համոզումն են հայտնում, վոր ցարն ու ազնվականները, վորոնց ոկտյարրիստները հալատով ու ճշմարտությամբ ծառայել են, Ռուսաստանը փակուղու մեջ են մտցրել...

Ռուսաստանի սոցիալ-դեմոկրատական բանվորական կուսակցությունը սև յերրորդ Դոմայում ևս կարողացավ բարձրացնել հեղափոխության դրոշը, կարողացավ այնտեղից ևս ողնել բանվորների կազմակերպմանը և հեղափոխական լուսավորության դործին, կալվածատերերի դեմ գյուղացիների մղած պայքարի գործին: Պրոլետարիատի կուսակցությունը առաջավոր դասակարգի միակ կուսակցությունն ե, վորն ընդունակ ե Ռուսաստանի համար ազատություն նվաճելու: Յեւ այժմ մեր կուսակցությունը նրա համար չի դնում Դոմա, վորպեսզի «պաշտպանի սահմանադրությունը», «համոզի» ոկտյարրիստներին կամ «դուրս մղի ուսակցիան» Դոմայից, ինչպես ասում են ժողովրդի խաբող լիբերալները, այլ վորպեսզի Դոմայի ամբիոնից մասններին պայքարելու կոչ անի, պարզաբանի սոցիալիզմի ուսմունքը, բաց անի կառավարական և լիբերալ ափն մի խաբե-

յայտնութիւն, մերկացնի ժողովրդի հետամնաց խափերի միապետական նախապաշարումները և բուրժուական կուսակցութիւնների դասակարգային արմատները,— մի խոսքով, վորպեսզի նախապատրաստի ուսական նոր հեղափոխութեան ղեկավարը մարտիկներէ բանակը...

Բանվորներ ու քաղաքացիներ, միացե՛ք ուրեմն. համախմբուեցե՛ք Ռ. Ս. Դ. Բ. Կ. չուրջը, վորն իր նորերս կայացած կոնֆերենցիայում, կաղըուրվելով ծանր տարիների քայքայումից, նորից և համաքնել իր ուժերը և բարձրացրել իր դրոշը. թող ամենքը և յուրաքանչյուրը մասնակցի ընտրութեանը և ընտրական ազիտացիային և կառավարութեան ջանքերը կջախջախեն, հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատիայի կարմիր դրոշը Դումայի ամբիոնից կկանդնեցվի նաև վոստիկանական, իրավադուրի, արյունաշաղախ, խեղդված և սոված Ռուսաստանում...

Ռուսաստանի Սոց.-Դեմ. Բանվորական Կուսակցութեան

Կենտրոնական Կոմիտե»

Ի՞ՆՁՊԵՍ ԵՅԻՆ ԲԱՆՎՈՐՆԵՐԸ ԶՈՐՐՈՐԴ ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱՅԻ ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐՆԵՐ ԸՆՏՐՈՒՄ

Զորրորդ Պետական Դումայի ընտրական կամպանիան դուրսդիպեց իմանովու-վողնեսենսկի կուսակցական կազմակերպութեան արագ, աճման հետ (դադարի ժամանակաշրջանից հետո)։

Բուլճեիկների Քաղաքային Կոմիտեն հունիս ամսին կազմակերպեց նեղ ախտիվի անլեզալ խորհրդակցութիւն, վորտեղ վորոշվեց սկսել Պետական Դումայի ընտրական կամպանիայի նախապատրաստութիւնը։

Փարբիկաներում և դործարաններում բանվորների ու վարչութեան միջև սկսվեցին ընդհարումներ։ Բանվորական շարժումը ղեկավարում էին բուլճեիկները։ Բանվորների՝ սրանց, վորպես կռիւներում կոտորված ղեկավար ջոկատի նկատմամբ տածած վստահութիւնը խիստ աճեց։ Կարելի չե՛ր հուսալ, վոր չորրորդ

Պետական Դումայի ընտրական կամպանիան ամբողջությամբ բոլ-
շեմիկյան ղեկավարությամբ կանցնի: Այս հուլիսը հետագա-
յում արդարացան:

Բալինո գյուղի մոտ քաղաքային կոմիտեն կոնֆերենցիա
հրավիրեց, վորին ներկա եյին քաղաքի բոլոր ֆարրիկաների ու
գործարանների ներկայացուցիչները (բացի յերկու փոքր գոր-
ծարանից):

Այդ կոնֆերենցիայում բանվորներից թեկնածուներ նշվեցին
վորպես Պետական Դումայի ընտրության լիազորներ:

Ինչպես և յերրորդ Պետական Դումայի համար, յես նշվեցի
վորպես լիազոր Գրյաշնովի ֆարրիկայից:

1912 թ. սեպտեմբերի 14-ին (հին տոմարով) Իվանովո-Վոդ-
նեսենսկի բոլոր ձեռնարկություններում կայացան լիազորների
ընտրություններ բանվորներից: Համարյա ամեն տեղ անց կա-
ցան բոլշևիկների թեկնածուները:

Ընտրությունների պայմանները գործարաններում նույնն էր,
ինչ վոր յերրորդ Պետական Դումայի համար: Որինակ Գրյաշ-
նովի գործարանում բանվորները հավաքվեցին գրադարանի շին-
քում, իսկ վոստիկանների ջոկատները կանգնած եյին դռան մոտ
դրսից:

Անցան կուսակցական կաղճակերպության թեկնածուները:
Ընդամենը ընտրվեցին 24 լիազորներ:

Ամբողջ նահանգից Վլադիմիր եյին հավաքվում լիազորները:
Հավաքվեց ընդամենը 182 մարդ: Մենք տեղավորվել եյինք զա-
նազան հյուրանոցներում: Առավոտյան հավաքվեցինք այսպես
կոչված «Ժողովրդական տան» թեյարանում և վորոշեցինք, ինչ-
պես յերրորդ Դումայի ընտրությունների ժամանակ, նահան-
գապետի մոտ ներկայացուցիչներ ուղարկել խնդրելու, վորպեսզի
թույլ տրվի նախընտրական ժողով կայացնել ընտրողների թեկ-
նածուներ նշելու համար:

Նահանգապետ Սադանովը մեզ դիմավորեց սառը, թշնամա-
բար: Յերբ յես դիմեցի նրան «պարոն նահանգապետ» բառով նա
ինձ թույլ չտվեց վերջացնել, սկսեց իր կուրծքը ծեծել և իմ վրա

հարձակվելով բղավել. «Յես — զերազանցություն եմ. խնդրում եմ հիշել և իմանալ»:

Ինձ առաջ ել պատահել եր լինել այս նահանգապետի մոտ (վորպես Իվանովի չթատիպների պրոֆմիտեթյան նախագահ, յերրորդ Պետական Դումայի ընտրությունների ժամանակ), բայց այսպիսի ընդունելության յես չեյի սպասում: Ուտտի յես խիստ չվարեցի, սակայն հաստատուն ձայնով ասացի.

— Յես զինվորական չեմ և ձեր տիտղոսները չզիտեմ:

Նահանգապետն ավելի ևս ամուր եր դուռում և կուրծքը ծեծում:

— Յես զերազանցություն եմ, յես զերազանցություն եմ — նա սկսեց վոտքը դետնին խփել:

— Դե լավ, — ասացի յես, — ձերդ զերազանցություն, մենք յեկել ենք ձեզ մոտ խնդրելու, վորպեսզի թույլ տաք մեզ հավաքվելու:

— Ձեմ կարող, չեմ կարող, վոչ մի ժողով չեմ թույլատրում:

— Իսկ ինչպե՞ս անենք, չե՞ք վոր մենք պետք և ընտրողներ ընտրենք: Դրա համար ել հենց այստեղ ենք յեկել, մեզ անհրաժեշտ և խորհրդակցություն հրավիրել:

— Այդ ինձ չի վերաբերում, ինչպես ուզում եք ընտրեցեք, իսկ ժողով չեմ թույլատրում:

Նահանգապետն արագ շուռ դալով՝ մտավ իր կարխնետը:

Ինչպես և 1907 թ. յերրորդ Պետական Դումայի ընտրությունների ժամանակ, մենք վորոչեցինք նախընտրական ժողով անել անլեզալ կերպով: Բայց յեղանակը մեզ համար նպաստավոր չեր: Վարար անձրև եր դալիս և յերկինքը ամբողջովին ամպերով եր ծածկված: Ստիպված էյինք անլեզալ ժողովից հրաժարվել:

Սակայն նույն ուր յերեկոյան մենք հավաքվեցինք ինչ վոր վաճի հյուրատանը և կազմակերպեցինք զավառների ներկայացուցիչների անլեզալ խորհրդակցություն: Հենց այդ խորհրդակցության ժամանակ ել վերջնականապես նշվեցին ընտրողների

Թեկնածութիւնները: Նշված բոլոր Թեկնածուները բոլշեիկներ
էին:

Հետեյալ որը Ազնվականների ժողովարանի դահլիճում քա-
ղաքապետի նախագահութեամբ տեղի ունեցան ընտրութիւնները:
Վորպես ընտրողներ նշված Թեկնածուներից չառերը, մեզ՝ իմա-
նովցիներին անձանութ էին, ուստի ժողովը բանալուց առաջ մենք
վորոշեցինք նրանց «քննել»: Որեխովոյից յեկածներից մեկը՝
Սերգեյեւը քննութիւնը չբռնեց: Այն հարցին, թե կքվեարկվի՞
արդոյդ Պետական Դումայի անդամութեան համար, յետե կու-
սակցական կադմակերպութիւնը վոչ թե նրան, այլ մի ուրիշ
Թեկնածու առաջադրի, նա պատասխանեց. «Իսկ ինչո՞ւ չքվեարկ-
վեմ, չե՞ վոր յես դրա համար եմ ընտրող դարձել»:

Պարզ էր, վոր Սերգեյեւը անվստահելի, անդիսցիպլինար
մարդ է:

Ժողովը բանալով՝ նախագահը թուաջարկեց անցնել ընտրու-
թիւններին ըստ դավանանքի այբուբենական կարգով:

Հերթը հասաւ մեր Թեկնածուներին: Առաջինը քվեարկվե-
ցին Որեխովոյից յեկածները: Թեկնածու Սերգեյեւի ողտին նրա
անհուսալիութեան պատճառով, վորպես կուսակցականորեն վոչ
կայուն մարդու, չառերը չքվեարկեցին և նա տապալվեց: Սեր-
գեյեւի տապալումից հետո, Որեխովոյից յեկած մյուս յերկու
լիազորներն ընտրվեցին, վորպես ընտրող: Այնուհետե սկսեց
քվեարկվել Փարբիկային ավան Տեյկովոյի Թեկնածու Սեմյոնո-
վը, վորն ստացաւ 114 ձայն թեր և 43-ը դեմ: Իվանովոյի լիա-
զոր Սամոյլովն ստացաւ 118 ձայն թեր:

Ընտրութիւնները վերջանալուց հետո մենք վերադարձանք
Իվանովո-Վոդենսեի: Կուսակցական կադմակերպութեան առաջ
հարց ծագեց, թե ո՞ւմը պետք է նշել Պետական Դումայի ան-
դամ: Բոլշեիկների քաղաքային կոմիտեյի՝ ոկրուդային կադմա-
կերպութիւնների (Տեյկովո, Շույա, Կոսմա և այլն) ներկայա-
ցուցիչների հետ կադմակերպված մի շարք խորհրդակցութիւն-
ներէից հետո վորոշվեց վորպես պատգամավոր առաջադրել ինձ:

Յարական իշխանութեան ներկայացուցիչներն աշխատում էին

անել այն ամենը, ինչ իրենցից կախված է, վորպեսզի բոլջևիկէ չթողնեն Դումա անցնելու: Յեւ յեթե նրանք չեյին կարողանում բոլջևիկներին ընտրութիւնը կանխել, ապա նրանք ամեն միջոցներով ձգտում էյին մեկուսացնել իրենց ատելի պատգամավորին: Յարկովը դրա համար չէր խորչում վոչ մի միջոցից, ամեն տեսակ կեղծ մեղադրանքներ հարուցելով, սեհարյուրակային մամուլի եւ ջերում պատգամավոր-բոլջևիկին ցեխը կոխելով:

Նրանք վորոշեցին ինձ ևս վարկարկել տեղական սեհարյուրակային «ИВАНОВСКИЙ ЛИСТОК» լրագրի միջոցով: Բայց յետքաղաքում լավ հայտնի էյի վորպէս դեռ 1905 թվի բանվորական պատգամավորների խորհրդի անդամ և վորպէս չիթ տպողների միութեան նախագահ: Յեւ սեհարյուրակայինները իմ դեմ սկըսած կամպանիան վոչ մի հաջողութիւն չունեցաւ, թեև իրենց «Листок»-ն իմ դեմ ուղղված ստերով նրանք ուղարկել էյին բոլոր բանվոր-ընտրողներին:

Պատգամավորներ ընտրող ընտրական ժողովում ներկա էյին մոտ 90 մարդ, ճնշող մեծամասնութեամբ կարվածատերեր և խոշոր կապիտալիստներ: Քիչ չեյին նաև տերտերներ: Այնուհետև դալիս էյին քաղաքի մեհչանները, գյուղացիները՝ 13 մարդ և 6 բանվոր:

Բանվորական կուրիայի ընտրութիւնները բավական հարթ անցան: Ընտրվեց կուսակցական կազմակերպութեան թեկնածուն:

Գյուղացի ընտրողները ճնշող մեծամասնութեամբ կուսիկներ էյին: Ահա նրանց սոցիալական կազմը. շարքային գյուղացիներ՝ 4, վորոտտային ավազներ՝ 5, առևտրականներ՝ 2, զեմստովային վարչութեան անդամներ՝ 2:

Նրանցից յուրաքանչյուրը ձգտում էր Պետական Դումայի անդամ դառնալ, նրանք բոլորն էլ քվեարկվեցին և նահանգական ընտրողների կարվածատիրական և բուրժուական մեծամասնութեանը միանդամայն ազատութիւն տվին ընտրել իրենցից նրան, ով այդ մեծամասնութեանը դուր էր գալիս:

Զորքորդ Պետական Դումայի անդամ ընտրվեց մի խոշոր, մոտ 70 դեսյատին հող ունեցող, կուլակ, Տարուտին ազգանունով,

«Կոյարբրիտոնները ու սևհարյուրակայինները թեկնածուն:

Ընտրությունների ընդհանուր արդյունքը հետևյալն էր. նահանգից ընտրված 6 պատգամավորներից մեկը կաղեա էր, մեկը ս. — դ. բուլշևիկ և 4 միապետական: 1907 թ. հունիսի 3-ի ընտրական օրենքը գործում էր ճշտորեն, նա կառավարությանը մեծամասնություն էր ապահովում:

ԻՆՉՊԵՍ ԵՅԻՆ ԸՆՏՐՈՒՄ ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳՈՒՄ

Մոսկվայի, Խարկովի, Կոստրոմայի և Յեկատերինոսլավի նահանգների բանվորական կուրիայի պատգամավորների ընտրությունները նույնպիսի սլաքամաններում անցան, «նախընտրական ագիտացիայի» նույնպիսի պրեյմիաներով, կառավարությանն անցանկալի բանվորական թեկնածուներին խուզարկելով և ձերբակալելով:

Սակայն հիշյալ բոլոր նահանգներից չորրորդ Պետական Դոմայի անդամ ընտրվեցին բանվորական կուրիայի դեմով բուլշևիկները:

Պետերբուրգի նահանգում բանվորական պատգամավորների ընտրությունները տեղի էլին ունենում շատ դժվար սլաքամաններում: Վոստրիկանությունը բացարձակապես ամեն ինչ անում էր, վորպեսզի խանդարի իրեն ատելի բուլշևիկների ընտրությունը:

Ընկ. Բադայեվը, չորրորդ Պետական Դոմայի Պետերբուրգի բանվորներից ընտրված պատգամավորը, պատմում է.

«Ընտրությունները տեղի էլին ունենում կիրակի օրը միաժամանակ բոլոր Փարբիկաներում և դործարաններում: Ընտրական ժողովների համար ըստ օրենքի չենքեր պետք է տրամադրենք Փարբիկաների ու դործարանների ազմինխտրացիան: Բայց որենքի նույնիսկ այս պահանջն էլ խախտվում էր: Պետերբուրգի խոչորագույն դործարաններից մեկում, Ոբուխովյան դործարանում, ընտրությունները տեղի չունեցան, վորովհետև նշանակված ժամին դործարանի բոլոր չենքերը փակված էլին: Իժորայի

գործարանում, ընտրությունների համար թեև չենք տրամադրվել եր, բայց մուտքը սահմանափակվել եր ընդամենը 15 բուպեյով: Դրանից հետո դռնակը պինդ փակվեց և մի քիչ ուշ յեկած բանավորներն այդպիսով զրկվեցին ընտրական իրավունքից:

Սիմենս-Գալսկե գործարանի, վագոն-ննջարանների Միջադաշին ընկերության և մի շարք այլ, առանձնապես քաղաքի սահմաններից դուրս գտնվող, ձեռնարկությունների ադմինիստրացիան ավելի ևս սրաղ եր վարվել: Այդ գործարանների բանվորներին ադմինիստրացիան չեւ մտցրել բանվորական կուրիայի ընտրողների ցուցակի մեջ: Յերբ բանվորներն այդ մասին իմացան և դիմում տվեցին՝ բողոքելով ընտրական հանձնաժողովին, այստեղ նրանց հայտարարեցին, վոր արդեն ուշ ե և հանձնաժողովը նրանց իրավունքները վերականգնել չի կարող:

Մի շարք միջոցներ ել ձեռք եյին առնվում, վորպեսզի ընտրական ժողովները «համապատասխան կերպով» անց կենան: Տեղաեղ վոստիկանությունը կատարեց լիադարության թեկնածուների և ամենաակտիվ, ամենից ավելի հեղափոխականորեն տրամադրված բանվորների ձերբակալություններ: Ըստ որենքի բուն ժողովներում կողմնակի անձեր, այդ թվում նաև գործարանային ադմինիստրացիան և վոստիկանությունը, իրավունք չունեյին ներկա գտնվելու: Դրա փոխարեն գործարանային չենքերի մոտ տեղավորված եյին վոստիկանության ութեղ ջոկատներ, վորոնք համոզիչ կերպով վկայում եյին վոստիկանական ճնշման մասին: Վորպեսզի ընտրությունները բեկանելու պատրվակ ունենան, մի շարք գործարաններում ադմինիստրացիան չեւ տվել աշխատանքի ստաթ ունեցող բանվորների այն ցուցակը, վոր իրավունք ե տալիս մասնակցելու ընտրություններին»¹:

¹ Քաղվածքները բերված են Ա. Յե. Բադայեվի «Բուլչեիկները Պետական Դումայում» գրքից, Կուսհրատ, 1935 թ.:

ԲՈԼՇԵՎԻԿՆԵՐԻ ՊԱՅՔԱՐԸ ՄԵՆՇԵՎԻԿ-ԼԻԿՎԻԴԱ- ՏՈՐՆԵՐԻ ԴԵՄ

Դրությունը բարդանում էր նաև նրանով, վոր Պետերբուրգում գտնվում էր մենչևիկ-լիկվիդատորների կենտրոնը և հրատարակվում էր նրանց «Луг» լրագիրը։ Մենչևիկները Դոմայում որդանաղան աշխատանք կատարելու, այսինքն սեհարյուրակայինների հետ միասին որենքներ մշակելու կոչ էյին անում։ Այդ պատճառով ընտրական կամպանիայի ժամանակ բոլչևիկներն ստիպված յեղան բախական ջանք թափել բանվոր դասակարգի դեմ և մենչևիկ-լիկվիդատորների դեմ պայքարելու համար։

«Բոլչևիկների և մենչևիկների միջև յեղած վեճերը կատարելինով էյին ընդունել։ Այդ վեճերը տեղի էյին ունենում ինչպես կուսակցական կազմակերպությունների վերնախավում, այնպես էլ ստորին խավերում—Փարրիկաններում և դործարաններում և հենց լիազորների միջև։

Ընտրողների ընտրությունից մի շարքից առաջ տեղի ունեցավ լիազորների անլեզալ ժողով անտառում՝ Պորոխովոյից յերկու վերստ հեռու։ Ժողովին ներկա էյին մոտ յերեսուն լիազոր և բոլչևիկյան Կիւի ու մենչևիկյան Կազմակերպական Կոմիտեյի մի քանի ներկայացուցիչներ։ Ժողովի վորակյալ կազմը հնարավորություն էր տալիս հարցը դնել ամբողջ սրությամբ։ Կռիվը տեղի յեր ունենում բացերից։ Բոլչևիկներն ապացուցում էյին, թե անհրաժեշտ է ընտրել վորպես ընտրողներ այն ընկերներին, վորոնք կկենսադործեն կուսակցության ծրագիրը և կենթարկվեն կուսակցական գիրեկտիվներին. լիկվիդատորներն իրենց տեսակետն էյին պնդում, վոր իբր թե անհրաժեշտ է կուսակցական պրոտակտովից խուսափելու համար ընտրել հայտնի անձանց, անկախ նրանից, թե ինչ պլատֆորմ են նրանք պաշտպանում...

Ժողովը, վորը հինգ ժամից ավել տևեց, չափազանց բուռն վիճարանությունների պայմաններում էր ընթանում։ Թեև մեր բանաձևն անցավ բացարձակ մեծամասնությամբ, հավաքելով ներկա յեղող լիազորների ձայների յերկու յերրորդը, բայց լիկ-

վիդատորները հրաժարվեցին այդ բանաձևին յենթարկվել» (Ա. Բաղայեյ) :

Բուն ընտրությունների ժամանակ վոստիկանությունն սկսեց արդեն առանց քաջվելու չհաստատել բանվորների ընտրած իր համար անցանկալի լիազորների ընտրությունը :

«Ընտրական համադումարը նշանակելու հետ միաժամանակ «պարզարանվեցին» մի շարք Փարբիկաների ու գործարանների լիազորներ : Հոկտեմբերի 4-ին, այսինքն ընտրական ժողովի նախորդակին 21 գործարանի ու Փարբիկայի բանվորների հայտնվեց, վոր լիազորների ընտրություններն անվավեր են ճանաչված : Վերջապես հենց ընտրական ժողովում նահանգապետի արտակարգ ծանուցման համաձայն «պարզաբանեցին» Շլիսսելբուրգի դավաուր ևս 8 ձեռնարկությունների լիազորների : «Պարզաբանվածների» թվի մեջ ընկան խոչորագույն գործարանները, ինչպես Պուտիլովյան գործարանը, վորն ընտրել էր 9 լիազոր, Նեյվայի նավաշինական գործարանը, վորն ուղարկել էր 3 լիազոր և այլն» (Ա. Բաղայեյ) :

Այս ծաղր ու ծանակի հետևանքով բռնկվեց բողոքի գործադուլ : «Առաջինը հանդես յեկավ, գրում է ընկ. Բաղայեյը, Պուտիլովի գործարանը : Բուն ընտրությունների ուրը, հոկտեմբերի 5-ին, ճաշից հետո, բանվորները, աշխատանքի չանցնելով, հավաքվեցին ըստ արհեստանոցների և գործադուլ հայտարարեցին : Գործադուլ արեց ամբողջ գործարանը—մոտ 14 հազար մարդ : Ճերեկվա ժամի 3-ին մի քանի հազար մարդ գործարանից դուրս յեկան հեղափոխական յերգեր յերգելով և դիմեցին դեպի Նարվայի դռները, բայց ցրվեցին վոստիկանության կողմից : Պուտիլովի գործարանին հետևեց Նեյվայի նավաշինական գործարանը, վորի 6,500 բանվորները կողմակերպեցին միտինգ և քաղաքական ցույց : Նրանց միացան Պալի Փարբիկայի, Մաքսվեյի Փարբիկայի, Ալեքսեևի ատաղձագործական Փարբիկայի և այլն բանվորները : Հետևյալ ուրերը գործադուլին միացան Երիկոն, Լեսաներ, Գեյսլի, Վուլկան, Դյուֆլոն, Լանդեգիպպե, Ֆենիքս գործարանները, Չեչերի, Բեկի, Լեբեդեվի և մյուսների Փարբիկաները :

Գործադուլը տարածվեց Պետերբուրգի բոլոր ռայոններում։ Այս գործադուլին մասնակցում էին վոչ միայն այն գործարանները, վորտեղ լիազորների ընտրությունները չէին հաստատվել, այլև այն գործարանները, վորտեղ լիազորները չէին «սլարզարանվել»։ Գործադուլներին ուղեկցում էին միտինգներն ու ցույցերը։

Գործադուլ էին հայտարարել ընդամենը մոտ 100 հազար մարդ։ Շատ տեղերում միտինգներ էին տեղի ունենում, վորտեղ հաճախ հանդես եր գալիս ընկեր Ստալինը։ Նա հենց նոր եր փախել Նարիմից և Պետերբուրգում անլեզալ կերպով եր աղբրում։ Ուստի հասկանալի չէ, թե ինչ մեծ ուսակ էին հանդիսանում նրա յետլոյթները։ Բանվորները բոլոր միջոցները ձեռք էին առնում, վորպետեղի պաշտպանեն ընկեր Ստալինին նրան քայլ առ քայլ հետապնդող վոստրիկանությունից։

Բանվորների ճնշման տակ իշխանություններն ստիպված էին լիազորների նոր ընտրություններ նշանակել ավելի քան 20 ձեռնարկներում։

Լիազորների համագումարում Պետերբուրգի բանվորներից ընտրողներ ընտրվեցին յերեք բոլչևիկ և յերեք մենշևիկ։ Ընտրողների նահանգական ժողովում քվեարկվում էին յերկու թեկնածուներ—մի բոլչևիկ և մի մենշևիկ։ Ընտրողների նահանգական ժողովի բուրժուա-կալվածատիրական մեծամասնության պարագլուխները ինչպես հարկն և գլուխ չհանեցին այս յերկու թեկնածուներից և ընտրվեց բոլչևիկ Ա. Յե. Բադայեվը։

1912 թվի ապրիլին սկսեց լույս տեսնել «Правда» լրագիրը, վորը շատ չուտով բաժանորդների լայն շրջան ձեռք բերեց բանվորական բնակչություն ունեցող բոլոր արդյունաբերական կենտրոններում։ Չորբորդ Պետական Դումայի ընտրական կամպանիայի ժամանակ «Правда»-ն մեծ կազմակերպական և ագիտացիոն դեր խաղաց։

Լենինի և Ստալինի՝ այս լրագրում տպագրվող ղեկավար հոդվածները ծավալված ընտրական կամպանիայում բոլոր հիմնական ղեկավար ցուցումները տալիս էին։ Առանձնապես մեծ

եր «Правда»-յի դերը ընտրական կամպանիայի ժամանակ Պետերբուրգում: «Правда»-յի խմբագրութեան շնորհիւ փաստորեն լինելու Ստալինի կողմից ղեկավարվող ամբողջ կամպանիայի շտաբն եր, վորտեղից նա տալիս եր անհրաժեշտ ցուցումները Պետերբուրգի բոլոր ֆարքիկա-դործարանային ձեռնարկութեան-ներէն ներկայացուցիչներին:

Վ. Ի. ԼԵՆԻՆԸ ԸՆՏՐԱԿԱՆ ԿԱՄՊԱՆԻԱՅԻ ՄԱՍԻՆ

Ռ.Ս.-Դ.Բ.Կ. Կենտրոնական Կոմիտեյի և կուսակցական աշխատողների միացյալ խորհրդակցութեան (1913 թ. հունվար) բանաձևը, վոր գրել ե Վ. Ի. Լենինը, ամփոփելով չորրորդ Պետական դամայի ընտրութեաններէն արդշունքը՝ արձանագրում ե հետեւյալը.

«... չնայած կառավարութեան անշուր հալածանքներին և նրա կողմից ընտրութեանները խարդախելուն, չնայած շատ տեղերում միանգամայն վորոշակի ձևավորված և ս.-դ. դեմ ուղղված սեհարյուրակային-լիբերալ բրդին—Ռ.Ս.-Դ.Բ.Կ. հսկական հաղթանակներ տարավ IV Դումայի ընտրութեաններէ ժամանակ: Համարյա ամենուրեք աճել ե ս.-դ. ոգտին տրվող ձայների թիւը 2-րդ քաղաքային կուրիայում, վոր սոցիալ-դեմոկրատիան հետզհետե ավելի յե խլում լիբերալների ձեռքից: Իսկ մեր կուսակցութեան համար գլխավորը հանդիսացող բանվորական կուրիայում Ռ.Ս. Դ.Բ.Կ. անբաժան տիրապետութեան ե պահպանել, ըստ վորում բանվոր դասակարգը կուրիալ բոլոր պատգամավոր-բոլշևիկներէ ընտրութեամբ առանձնապես միահամուռ կերպով ընդգծեց իր անշեղ հավատարմութեանը հին Ռ.Ս.-Դ.Բ.Կ և նրա հեղափոխական ավանդներին»:

Այսպես ավարտվեց չորրորդ (վերջին) բուրժուա-կապիտալիստիկ Պետական Դումայի ընտրական կամպանիան:

Դումայի ընտրութեան այս կամպանիան մեծ աշխուժութեան

մտքրեց բանխորական լայն մասսաների մեջ, բարձրացրեց նրանց հետաքրքրությունը դեպի քաղաքական հարցերը, ուժեղ կերպով նպաստեց պրոլետարիատի շարժման հետադա վերելքին: Զորքող Պետական Դումայի բացման ուրը տեղի ունեցավ Պետերբուրգի բանվորների քաղաքական ցույց:

ԲՈՒՇԵՎԻԿՆԵՐԸ ԶՈՐՐՈՐԻ ԴՈՒՄԱՅՈՒՄ

Այսպես ուրեմն, Իվանով-Վոզնեսենսկի բանվորներն ինձ ընտրեցին Պետական Դումայի պատգամավոր: Պատրաստվելով Պետերբուրգ մեկնելու՝ յես զնացի վոստիկանական վարչությունը վկայական ստանալու, այն մասին, վոր յես ընտրվել եմ Պետական Դումայի անդամ: Վոստիկանապետի ոգնականին յես հայտարարեցի, թե հնարավոր ե, վոր բանվորները կհավաքվեն ինձ ճանապարհ դնելու և նախադրուշացրի, վոր յեթե վոստիկանությունը չխանգարի դրան, ապա յես կարդ ու կանոնի համար յերաչխավորում եմ: Հակառակ դեպքում տեղի ունենալիք հնարավոր դեպքերի ամբողջ պատասխանատվությունն ընկնում և վոստիկանության վրա:

— Լավ, — առաջ վոստիկանապետի ոգնականը, խիստ կերպով նայելով ինձ, — ընդունում եմ ձեր հայտարարությունն ի դիտություն...

Մեկնելու ուրը յերեկոյան կայարանի մոտի հրապարակում հավաքվեց մոտ յերեք հազար բանվոր: Յերկու-յերեք ժամ շարունակ հոետորները հանդես եյին դալիս ճառերով: Այնուհետև կարդացվեց «բանվորների նախադն իր պատգամավորին»: Իմ յեղբորակման խոսքից հետո, զնացքը մեկնելուց անմիջապես առաջ, ժողովը հանդիստ կերպով ցրվեց:

Պետերբուրգ դալուց հետո յես Վ. Ի. Լենինին մի նամակ ուղարկեցի նկարագրելով Վլադիմիրյան նահանգի ընտրությունները: Ապա մտա «Правда»-ի խմբագրությունը, վորտեղ պատմեցի, թե ինչպես անցան Դումայի ընտրությունները: Հետևյալ ուրը (նոյեմբերի 11-ին) Տավրիկյան պալատում յես արդեն հանդիպեցի իմ ընկերներին՝ Պետրովսկուն, Բադայեվին և մյուսներին: Իսկ նույն ուրը յերեկոյան տեղի ունեցավ սոցիալ-դեմոկրատական պատգամավորների առաջին խորհրդակցությունը, վոր-

տեղ պարզվեց, վոր բանվորական կուրիայի բոլոր վեց պատգամավորներն եւ բոլջեիկներն են: (Հետագայում պարզվեց, վոր վեցերորդ պատգամավորը—Մալինովսկին հանդիսանում եր պրովոկատոր, վորին ուղարկել եր բոլջեիկներէ մոտ պահնորդական բաժինը):

Բացի մեզնից, բոլջեիկներից, քաղաքային կուրիայի գծով անց ելին կացել նաեւ յոթ տղիալ-դեմոկրատ մենջեիկներ:

Ս.—դ. Փրակցիայի հենց առաջին նիստերից մեկում կարդաց—վեցին բանվորներէ նակազներն իրենց պատգամավորներին: Իրենց բովանդակությամբ վեց բոլջեիկներին տված նակազներն ընդհանուր առմամբ նույնն ելին: Այդ նակազներից արխիվներում պահ—պանվել ե միայն Պետերբուրգի բանվորների նակազն իրենց պատգամավոր Ա. Ի. Բադայեւիին, վոր գրել ե ընկեր Ստալինը, վորը ղեկավարում եր չորրորդ Պետական Դումայի ընտրությունները Պետերբուրգում¹:

Հենց առաջին օրերից մեր, բանվոր բոլջեիկներին, եւ մենջեիկ-լիկվիդատորներին միջե սկսված անընդհատ պայքարն ավելի ու ավելի խորանում եր: Բոլոր սկզբունքային հարցերի գծով անվերջ վեճեր ելին տեղի ունենում: Մեր կուսակցության կենտրոնական կոմիտեն դրությունը համարեց անհանդուրժելի ե 1913 թ. վերջում, համաձայն Կիւի վորոշման, բանվորական պատգամավորներին մեր խումբը դուրս յեկավ Դումայի ս.—դ. Փրակցիայի կադմից: Մենք կադմեցինք Ռուսաստանի ս.—դ. բանվորական Փրակցիա, վորը Կիւի (Լենինի, Ստալինի ե Սիբերցուվի) ղեկավարությամբ աշխատանքը նոր ձևով տարավ, գլխավոր ուշադրությունն ուղղելով դեպի մասսաների կազմակերպումը Դումայից դուրս:

Սահարյուրակային Դուման ամեն ինչ անում եր, վորպեսզի սթավարացնի պատգամավոր-բոլջեիկի աշխատանքը: Բոլջեիկյան պատգամավորներին զրկում ելին խոսքից, տասնյակ նիստերից

¹ Այդ նակազը հրապարակվել ե Ա. Յե. Բադայեւի «Բոլջեիկները Պետական Դումայում» գրքում, Կուսհրատ, 1935 թ.:

վտարում եյին, ուժով դահլիճից դուրս եյին բերում և այլն:

«Կառավարութեան նկատմամբ կիրառած իրենց հաճոյակատարութեամբ,—պատմում և ընկ. Բաղդասիւր,—սե հարյուրակայիններն այնքան հեռուն եյին գնում, վոր դուրս գալուց հրաժարվողներին նկատմամբ կիրառում եյին ռազմական ուժ: Հեռացման արարողութիւնը հետեյալն եր: Ռոճյանկոն ընդմիջում եր հայտարարում, վորի ժամանակ դահլիճ եր մտցվում զինվորական ջոկատ: Զինվորները շարվում եյին բարձրի յերկարութեամբ, իսկ պահակի պետը մոտենում եր վտարվածին և առաջարկում եր հեռանալ: Միայն դրանից հետո՝ հայտարարելով, թե «յենթարկվում եմ բռնութեանը», վտարված պատգամավորները թողնում եյին դահլիճը»:

Բայց բանվորական պատգամավորներին համար վոչ մի ծաղր ու ծանակ սարսափելի չեւր, նրանք գիտեյին, վոր Ռուսաստանի բանվոր դասակարգը նրանց աջակցում ե:

Վորքան ավելի եյին կալվածատերերի և կապիտալիստների ներկայացուցիչներն ատում պատգամավոր-բոլշեիկներին, այնքան ավելի մեծ սիրով եյին շրջապատում նրանց պրոլետարիատն ու աշխատավոր գյուղացիութիւնը:

Պրոլետարիատի միակ հեղափոխական կուսակցութիւնը Ռուսաստանում բոլշեիկներին կուսակցութիւնն եր:

Բոլշեիկ պատգամավորներն աշխատում եյին մինչև 1914 թ. իմպերիալիստական պատերազմի սկիզբը: Պատերազմն սկսվելուն պես բոլշեիկյան Ֆրակցիան Լենինի և Ստալինի ղեկավարութեամբ, կուսակցութեան բոլշեիկյան ԿԿ-ի ղեկավարութեամբ ակտիվորեն հանդես յեկավ ընդդէմ իմպերիալիստական պատերազմի և 1914 թ. նոյեմբերի սկզբին պատգամավոր բոլշեիկները ձերբակալեցին: Յարական դատարանի դատավճռով մի տարվա բանտարկութիւնից հետո նրանք դատապարտվեցին մշտական աքսորարկութեան Սիբիրում:

Դուռայի բոլշեիկյան Ֆրակցիայի հետ միասին դատի տրված դավաճան և ժողովրդի թշնամի Կամենևիւր դեռ այն ժամանակ դատարանում խայտառակ յերկերեսանի և դավաճանական դիրք

բռնեց, ասպացուցելով, թե նա ամբողջովին համամիտ է մենչեիկ սոցիալ-սպարիտո Յորդանսկու հետ, վոր նա համաձայն չէ բող-չեիկյան կի-ի հետ և, հետեաբար, նա պատասխանատու չէ բող-չեիկներէ քաղաքականութեան համար: Կամենսկի այս դավաճանական, անարդէրը հենց այն ժամանակ մերկացրեց Լենինը:

Ահա թե ինչ պայմաններում եր տեղի ունենում բողչեիկ-սպարիտոսիւններէ աշխատանքը բուրժուա-կալվաճատիրական Պետական Դումայում:

ՍՍԱԼԻՆՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Բողչեիկներէ կուսակցութեան ընկեր Ստալինի ղեկավարութեամբ մեր յերկրի բանվոր դասակարգին և դյուղացիութեան հասցրեց սոցիալիզմի հաղթանակին. «Մեր խորհրդային հասարակութեանը հասել է այն բանին, վոր նա հիմնականում արդեն իրադրծել է սոցիալիզմը, ստեղծել է սոցիալիստական իրավահարկ...» (Ստալին): ԽՍՀՄ-ի Ստալինյան Նոր Սահմանադրութեանը հանդիսանում է հաղթանակած սոցիալիզմի սահմանադրութեանը և սոցիալիստական հասարակութեան հիմնական որոնքն է: Պարզ է, վոր սրա հետեանքը «... կլինի մասսաների քաղաքական ակտիվութեան հետագա ուժեղացումը, աշխատավորներէ նոր խաւերի ներգրավումը պետութեանը կառավարելու գործի մեջ: Դրանով իսկ պրոլետարիատի ղեկատարութեան դառնում է ամբողջ ևս ճկուն և, հետեաբար, հասարակութեանը բանվոր դասակարգի կողմից պետականորեն ղեկավարելու ամբողջ հզոր սխտեմ, պրոլետարական ղեկատարութեան բազան լայնանում է, նրա հիմքը դառնում է ամբողջ ամուր...» (Ժդանով):

Ստալինյան Սահմանադրութեանը տալիս է խորհրդային, սոցիալիստական գեմոկրատիզմի չղերազանցված մի որինակ, վորը հնարավոր է միայն մեզ մոտ, հաղթանակած սոցիալիզմի յերկրում: Պատմութեան մեջ առաջին անգամը պայմաններ են ստեղծվել իրոք ընդհանուր, հավասար, ուղղակի ընտրական իրավունքի և զաղտնի քվեաբեկութեան համար:

Ստալինյան Սահմանադրությունը դեմոկրատական ազատությունները վոչ թե պարզապես աղքատարում է, այլ աղատություններն որենսդրական կարգով ապահովում է նյութական միջոցներով:

Խորհրդային սոցիալիստական դեմոկրատիայի ծաղկումը ԽՍՀՄ-ում տեղի չե ունենում հենց այն ժամանակ, յերբ Ֆաշիստական բուրժուազիան կատաղի պայքար է մղում բուրժուական դեմոկրատիայի բոլոր և ամեն տեսակ մնացորդներին դեմ:

Սոցիալիզմի՝ Ստալինյան Սահմանադրության մեջ ձևակերպված և ամրապնդված հաղթանակները ձեռք են բերվել պրոլետարական դիկտատուրայի բոլոր թշնամիների դեմ մղված անողոր պայքարով: Ճապոն-դերմանական Ֆաշիզմի լրտեսների ու դիվերսանտների հակահեղափոխական տրոցկիստական-բուխարինյան բանդան փորձում եր ԽՍՀՄ-ի յեղբայրական աշխատավոր ժողովուրդներին վտակորների ու արյան վրա ստեղծել ճապոն-դերմանական Ֆաշիստների դիկտատուրան:

Ժողովրդի թշնամիներին արմատախիլ անելը նոր ընտրությունները հաջող անցկացնելու և մեր կողմից հաղթականորեն դեպի կոմունիզմը շարժվելու ամենակարևոր պայմանն է: Մեր յերկրի ամեն մի դիտակից քաղաքացի չպետք է վոչ մի բոպե մոռանա, վոր ԽՍՀՄ-ն զտնվում է կապիտալիստական յերկիրների շրջապատման մեջ, վոր հակահեղափոխական իմպերիալիստական բուրժուազիան ուղարկելու յե մեղ մոտ յերկու, յերեք անգամ ավելի չատ լրտեսներ ու դիվերսանտներ, քան ուրիշ յերկիրները, վոր տրոցկիստական-բուխարինյան բանդային պատկանող զգվելի դավաճանների ու բանդիտների դեռ վոչ բոլոր արմատներն են վոչնչացված:

ԽՍՀՄ-ի ԿԳԿ-ի IV նստաշրջանում 1937 թ. հուլիսի 9-ին ընդունված «ԽՍՀՄ-ի Գերադույն Խորհրդի ընտրությունների կանոնադրությունը», վոր մչակվել և կառուցվել է Ստալինյան Սահմանադրության հիման վրա և նրան համապատասխան, հանդիսանում է մարդկության պատմության ամենադեմոկրատական ընտրական որենքը:

Ուրհուրդների Համաժողովենական VIII արտակարգ Համադրարին տված իր ղեկուցման մեջ ընկեր Ստալինը Նոր Սահմանադրութեան նշանակութեան մասին ասաց հետևյալը.

«Այժմ, յերբ Փաշիզմի սղտոր ալիքը լուտանք ե թափում բանվոր դասակարգի սոցիալիստական շարժման վրա և ցեխի հետ ե խառնում քաղաքակիրթ աշխարհի լավագույն մարդկանց դեմոկրատական ձգտումները, ԽՍՀՄ-ի Նոր Սահմանադրութեանը մեղադրական ակտ կլինի Փաշիզմի դեմ, մի ակտ, վորն ասում ե, թե սոցիալիզմը և դեմոկրատիան անպարտելի յեն»:

Սոցիալիզմն ու դեմոկրատիան անպարտելի յեն: Վոչ վո՛քի չի հաջողվի սոցիալիզմն ու դեմոկրատիան ջախջախել: Ժողովրդի թշնամիները, տրոցիկստական, բուխարինյան ու այլ գույնի լըրտեաները փորձում եյին իրենց Փաշիստական տերերի առաջադրութեամբ քայքայել սոցիալիզմի յերկրի հզորութեանը: Այդ նրանց չհաջողվեց և յերբե՛ք չի հաջողվի:

Սորհրդային Ժողովուրդը կոմունիստական կուսակցութեան գլխավորութեամբ վոչ վո՛քի թույլ չի տա վորեւե վտանգութեան ընդդեմ սոցիալիզմի մեծ նվաճումների և իր՝ Ստալինյան Սահմանադրութեան:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Հեղափոխության սկիզբը	3
Յարի վողորմությունը	5
Յարական պռչատ սահմանադրությունը	6
Կալվածատերերի ու բուրժուաների ընտրական նոր որենքը	8
Յարիզմը ննշում է հեղափոխությունը	10
Ի՞նչպես և ո՞ւմն էյին ընտրում II Դումայի անդամ	12
Յարական կառավարությունը ժողովրդից չէր քաշվում	15
Ո՞ւմն էյին ընտրում կապիտալիստներն ու կալվածա- տերերը պետական Դումաների պատգամավոր	18
Բոլշևիկները մասսաների համար մղած պայքարում	20
Բանվորների պատգամավորները	21
Յերբորդ Դումայի պատգամավորները	28
«Յերկրորդ պալատը»	30
Զորբորդ Դուման	32
Ի՞նչպես էյին բանվորները չորբորդ պետական Դումայի պատգամավորներ ընտրում	37
Ի՞նչպես էյին ընտրում Պետերբուրգում	42
Բոլշևիկների պայքարը մենշևիկ-լիկվիդատորների դեմ	44
Վ. Ի. Լենինը ընտրական կամպանիայի մասին	47
Բոլշևիկները չորբորդ Դումայում	48
Ստալինյան Սահմանադրությունը	51

Թարգմ.՝ Մ. Հովհաննիսյան
Պատ. խմբ.՝ Գ. Սեդրակյան
Տեխ. խմբ.՝ Ի. Վարդանյան
Սրբադրիչ՝ Ս. Շահրազյան

Դիմվելիս լիազոր խ— 9812

Պատվեր 1270

Հրատ. 4356

Տիրաժ 20.000. Թուղթ 62×94. Տպ. մամ. 31/2, մեկ
մամ. 38400 նիշ, հեղ. 31/4 մամ. գինը 45 կոպ.

Հանձնված է արտադրության 25/XI 1937 թ. Տպված
է տպագրության 28/XI 1937 թ.

-054.

ԳԱՆ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0016323

-054,

ԳԻՆԸ 454.

536

ЦЕНА

9938

Прол. 1940г.

Ф. Н. САМОЙЛОВ
Как происходили
выборы при царизме
Гиз Арм. ССР, Ереван. 1937 г.